

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Εκπαίδευση & Τεχνολογίες σε συστήματα εξ αποστάσεως
διδασκαλίας και μάθησης - Επιστήμες της Αγωγής (ΕΤΑ)

Διπλωματική Εργασία

Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης
στη μαθησιακή εμπειρία, την προσβασιμότητα και την αναπηρία
σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Μπενετάτου Θεώνη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια / Σύμβουλος ΕΑΠ:

Ρογάρη Γεωργία

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Μπενετάτου Θεώνη που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, μεταφόρτωση, downloading, ανάρτηση, μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα. Ο συγγραφέας διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης
στη μαθησιακή εμπειρία, την προσβασιμότητα και την αναπηρία
σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Μπενετάτου Θεώνη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ρογάρη Γεωργία

Μανούσου Ευαγγελία

Καθηγήτρια-Σύμβουλος ΕΑΠ

Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

The Role of Social Media
in the Learning Experience, Accessibility and Disability
in a Distance Learning Environment

Benetatou Theoni

Patras, June 2026

Ευχαριστίες

Η ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας σηματοδοτεί την ολοκλήρωση ενός ιδιαίτερα σημαντικού κύκλου ακαδημαϊκής και προσωπικής προσπάθειας.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στις επιβλέπουσες καθηγήτριές μου για την επιστημονική καθοδήγηση, τις εύστοχες παρατηρήσεις και την στήριξή τους καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

Ευχαριστώ τους/τις διδάσκοντες/ουσες του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε Συστήματα Εξ Αποστάσεως Διδασκαλίας και Μάθησης-Επιστήμες της Αγωγής» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου για τις γνώσεις, τις εμπειρίες και τα ερεθίσματα που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου. Η επαφή με το γνωστικό αντικείμενο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης συνέβαλε ουσιαστικά στη διεύρυνση των επιστημονικών και επαγγελματικών μου οριζόντων.

Ευχαριστίες απευθύνω σε όλους τους συμμετέχοντες και όλες τις συμμετέχουσες που αφιέρωσαν χρόνο για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου της έρευνας. Η συμβολή τους υπήρξε καθοριστική για την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου με κατανόηση, υπομονή και ενθάρρυνση καθ' όλη την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Η υποστήριξή τους αποτελεί πολύτιμο στήριγμα στις προκλήσεις αυτής της διαδρομής.

Η εργασία μου αφιερώνεται σε όλους όσους συνεχίζουν να διεκδικούν τη γνώση, την εκπαίδευση και την προσωπική τους εξέλιξη, ανεξάρτητα από τα εμπόδια και τις δυσκολίες που συναντούν στην πορεία τους.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών σχετικά με τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της μαθησιακής εμπειρίας, καθώς και στην προώθηση της προσβασιμότητας και της συμπερίληψης ατόμων με αναπηρία σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η μελέτη εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν τη μαθησιακή εμπειρία, την επικοινωνία, την κοινωνική υποστήριξη και την ανάδειξη ζητημάτων που αφορούν άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Για τη διερεύνηση του θέματος πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα με χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Στην έρευνα συμμετείχαν 60 μεταπτυχιακοί/ές φοιτητές/τριες, καθώς και ένας υποψήφιος διδάκτορας. Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις σχετικά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, την εικόνα της αναπηρίας, την ενημέρωση για τις αόρατες αναπηρίες και τα χρόνια νοσήματα, καθώς και τη συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην ισότιμη συμμετοχή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες/ουσες χρησιμοποιούν συχνά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κυρίως για επικοινωνία, ενημέρωση και κοινωνική σύνδεση. Αναγνωρίζουν ότι τα μέσα αυτά μπορούν να συμβάλουν στην ενδυνάμωση των ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα αλλά και στον τρόπο προσέγγισής τους, αν και η παρουσίαση της αναπηρίας δε θεωρείται πάντοτε ρεαλιστική. Η προσβασιμότητα αναδείχθηκε ως βασικό εμπόδιο, ενώ η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αξιολογήθηκε θετικά, καθώς μπορεί να διευκολύνει τη συμμετοχή ατόμων που αντιμετωπίζουν φυσικούς ή κοινωνικούς περιορισμούς που σχετίζονται με την υγεία. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα χρειάζεται να σχεδιάζονται έτσι ώστε όλοι/ες οι φοιτητές/τριες να μπορούν να συμμετέχουν χωρίς πρόσθετα εμπόδια. Η παρούσα έρευνα συμβάλλει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να υποστηρίξουν πιο προσβάσιμα και συμπεριληπτικά περιβάλλοντα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Λέξεις - Κλειδιά: Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εξ αποστάσεως εκπαίδευση, μαθησιακή εμπειρία, προσβασιμότητα, αναπηρία, χρόνια νοσήματα

Abstract

This master's dissertation explores postgraduate students' perceptions of the role of social media in distance education, with particular emphasis on accessibility, disability, chronic illnesses, and inclusive learning. As digital technologies increasingly shape higher education, social media have evolved beyond communication platforms into valuable tools that facilitate interaction, collaboration, information sharing, and peer support within online learning environments.

The study investigates how social media influence the learning experience of postgraduate students, promote awareness of disability and invisible disabilities, enhance communication and social support, and contribute to the educational participation of individuals with disabilities or chronic health conditions. A quantitative research design was adopted, employing an anonymous online questionnaire developed through Google Forms. The study sample consisted of sixty postgraduate students and one doctoral candidate. The findings indicate that participants make frequent use of social media, primarily for communication, information exchange, academic collaboration, and maintaining social connections. Participants generally perceive social media as effective tools for increasing awareness, promoting inclusion, and empowering individuals with disabilities and chronic illnesses. Nevertheless, they also acknowledge that disability is not always represented realistically on social media, as stereotypical and idealized portrayals remain common. Accessibility emerged as one of the most significant challenges identified by participants. At the same time, distance education was viewed positively, as it offers greater flexibility and facilitates participation for individuals facing mobility, geographical, social, or health-related barriers. The study highlights the necessity of developing more accessible, inclusive, and learner-centered digital learning environments. It further emphasizes that technology alone cannot ensure educational inclusion. Higher education institutions, digital platforms and online communities must adopt inclusive policies and accessible practices that foster meaningful participation, equal opportunities, and authentic representation for all learners. This research contributes to the growing body of literature on social media and distance education by providing empirical evidence on postgraduate students' perceptions of accessibility, disability and inclusive educational practices in contemporary digital learning environments. **Keywords:** Social media; distance education; learning experience; accessibility; disability; chronic illness; inclusion.

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΑμεΑ: Άτομα με Αναπηρία

CoI: Community of Inquiry

ΔΕ: Διπλωματική Εργασία

ΕΑΠ: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΠΜΣ: Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

ΤΠΕ: Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας

WCAG: Web Content Accessibility Guidelines

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1 - Εισαγωγή	1
1.1 Το ερευνητικό πρόβλημα.....	1
1.2 Η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της έρευνας	3
1.3 Σκοπός της έρευνας	5
1.4 Ερευνητικά ερωτήματα.....	6
1.5 Δομή της εργασίας.....	6
Κεφάλαιο 2 - Βιβλιογραφική Επισκόπηση	8
2.1 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Εννοιολογικές Προσεγγίσεις και Χαρακτηριστικά ...	8
2.2 Κατηγορίες Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης	11
2.3 Θεωρητικά Μοντέλα που Υποστηρίζουν τη Χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Εκπαίδευση.....	14
2.3.1 Η Θεωρία του Συνδετισμού (Connectivism)	15
2.3.2 Η Κοινωνικοπολιτισμική Θεωρία και ο Κοινωνικός Εποικοδομισμός	16
2.3.3 Το Μοντέλο Community of Inquiry (Κοινότητα Διερεύνησης).....	19
Γνωστική Παρουσία (Cognitive Presence).....	19
Κοινωνική Παρουσία (Social Presence)	20
Διδακτική Παρουσία (Teaching Presence)	20
2.4 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Ανώτατη Εκπαίδευση	21
2.5 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.....	24
2.6 Αναπηρία, Προσβασιμότητα και Ψηφιακή Συμπερίληψη.....	27
2.7 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Άτομα με Αναπηρία	30
2.8 Ερευνητικό Κενό	32
Κεφάλαιο 3 - Μεθοδολογία της έρευνας	35
3.1 Ερευνητική προσέγγιση	35
3.2 Δείγμα της έρευνας	36
3.3 Εργαλείο Συλλογής Δεδομένων.....	38
3.4 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων.....	40
3.5 Ηθική και δεοντολογία της έρευνας	41
3.6 Η διαδικασία της ανάλυσης δεδομένων.....	43
Κεφάλαιο 4 - Ανάλυση δεδομένων - Αποτελέσματα της έρευνας	45
4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος	45
4.2 Αναπηρία και μέσα κοινωνικής δικτύωσης	45

4.3 Κοινωνική και ψυχολογική επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης	47
4.4 Οι σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα.....	47
4.5 Η συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην υποστήριξη ατόμων με αναπηρία	48
4.6 Κοινωνική κατανόηση των δυσκολιών των ατόμων με αναπηρία	48
4.7 Ανάλυση των ανοιχτών ερωτήσεων	49
4.8 Σύνοψη αποτελεσμάτων	50
Κεφάλαιο 5 - Συζήτηση των ευρημάτων	51
5.1 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	51
5.2 Η εικόνα της αναπηρίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.....	51
5.3 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κοινωνική αποδοχή και ψυχολογική ενδυνάμωση	52
5.4 Προσβασιμότητα και κοινωνικά εμπόδια	53
5.5 Η συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	53
5.6 Συνολική αποτίμηση των ευρημάτων	54
Θεωρητικές προεκτάσεις των ευρημάτων	54
5.7 Πρακτικές προεκτάσεις για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την ψηφιακή συμπερίληψη.....	56
5.8 Η σημασία των “αόρατων” αναπηριών και των χρόνιων νοσημάτων στην ψηφιακή εποχή.....	57
Κεφάλαιο 6 - Συμπεράσματα - Περιορισμοί - Προτάσεις	59
6.1 Απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα.....	59
6.2 Περιορισμοί της έρευνας	63
6.3 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	64
6.4 Εκπαιδευτικές και κοινωνικές προεκτάσεις της έρευνας	64
6.5 Τελικό συμπέρασμα.....	67
Βιβλιογραφικές Αναφορές	69
Παράρτημα Α - Ερωτηματολόγιο Έρευνας	72
Παράρτημα Β - Πίνακες και Γραφήματα Αποτελεσμάτων	79
Παράρτημα Γ - Ενημερωτικό Κείμενο Συμμετοχής στην Έρευνα.....	86

Κεφάλαιο 1 - Εισαγωγή

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν δύο από τα πλέον δυναμικά πεδία της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Η ευρεία διάδοση των ψηφιακών τεχνολογιών έχει επηρεάσει ουσιαστικά τον τρόπο με τον οποίο οι μεταπτυχιακοί/ές φοιτητές/τριες επικοινωνούν, συνεργάζονται και συμμετέχουν στη μαθησιακή διαδικασία. Επιπλέον, η αυξανόμενη αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης δημιουργεί νέες δυνατότητες αλληλεπίδρασης, υποστήριξης και ανταλλαγής γνώσεων στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών σχετικά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη μαθησιακή διαδικασία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε ζητήματα προσβασιμότητας και αναπηρίας. Η μελέτη επιχειρεί να αναδείξει τόσο τις δυνατότητες όσο και τους περιορισμούς που προκύπτουν από τη χρήση των συγκεκριμένων ψηφιακών εργαλείων στην εκπαιδευτική εμπειρία.

1.1 Το ερευνητικό πρόβλημα

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει εξελιχθεί τα τελευταία χρόνια σε έναν από τους σημαντικότερους τομείς της εκπαιδευτικής πραγματικότητας, προσφέροντας νέες δυνατότητες πρόσβασης στη γνώση και διευρύνοντας τις ευκαιρίες συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών επιτρέπει στους φοιτητές και στις φοιτήτριες να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες ανεξάρτητα από γεωγραφικούς, επαγγελματικούς ή προσωπικούς περιορισμούς, γεγονός που έχει επηρεάσει ουσιαστικά τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται και βιώνεται η μαθησιακή διαδικασία. Με την ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν αποκτήσει ιδιαίτερα σημαντική θέση στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Πλατφόρμες όπως το Facebook, το Instagram, το YouTube και το LinkedIn δεν χρησιμοποιούνται πλέον αποκλειστικά για ψυχαγωγικούς ή κοινωνικούς σκοπούς. Αντίθετα, αποτελούν χώρους ανταλλαγής πληροφοριών, δημιουργίας κοινοτήτων, συνεργασίας και επικοινωνίας, επηρεάζοντας με πολλούς τρόπους την διαδικασία της μάθησης.

Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες που παρακολουθούν προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αξιοποιούν συχνά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως συμπληρωματικά εργαλεία υποστήριξης των σπουδών τους. Μέσα από διαδικτυακές ομάδες, κοινότητες ενδιαφέροντος και δίκτυα επικοινωνίας ανταλλάσσουν εκπαιδευτικό υλικό, συζητούν ακαδημαϊκά ζητήματα, αναζητούν πληροφορίες και αναπτύσσουν σχέσεις συνεργασίας. Η χρήση αυτή φαίνεται να συμβάλλει στην δημιουργία μιας αίσθησης συμμετοχής και σύνδεσης με την ακαδημαϊκή κοινότητα, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα όπου η φυσική παρουσία απουσιάζει.

Παρότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες υποστήριξης της μαθησιακής διαδικασίας, η επίδρασή τους δεν είναι μονοδιάστατη. Η συνεχής ροή πληροφοριών, η διάχυση μη ελεγμένου περιεχομένου, η ψηφιακή κόπωση και η δυσκολία διαχωρισμού προσωπικής και ακαδημαϊκής ζωής αποτελούν ζητήματα που απασχολούν τόσο τους ερευνητές όσο και τα ίδια τα μέλη των ακαδημαϊκών κοινοτήτων.

Για τον λόγο αυτό, η μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες αντιλαμβάνονται τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη μαθησιακή τους εμπειρία αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ταυτόχρονα, η συζήτηση γύρω από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνδέεται ολοένα και περισσότερο με ζητήματα προσβασιμότητας και συμπερίληψης. Η δυνατότητα παρακολούθησης σπουδών από απόσταση μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά για άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, τα οποία συχνά αντιμετωπίζουν πρόσθετα εμπόδια στη συμμετοχή τους σε συμβατικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Η πρόσβαση σε ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα, η ευελιξία στην διαχείριση του χρόνου και η δυνατότητα επικοινωνίας μέσω διαδικτυακών εργαλείων μπορούν να ενισχύσουν την εκπαιδευτική συμμετοχή και την ακαδημαϊκή τους πορεία.

Την ίδια στιγμή, η εικόνα της αναπηρίας που διαμορφώνεται μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού. Σε αρκετές περιπτώσεις η αναπηρία παρουσιάζεται μέσα από στερεοτυπικές προσεγγίσεις, οι οποίες είτε εστιάζουν αποκλειστικά στις δυσκολίες είτε προβάλλουν μια εξιδανικευμένη εικόνα που δεν αντανakλά απαραίτητα την πολυπλοκότητα της καθημερινής εμπειρίας των ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Οι αναπαραστάσεις αυτές επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία

αντιλαμβάνεται την αναπηρία, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο τα ίδια τα άτομα διαμορφώνουν την ψηφιακή τους ταυτότητα.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών σχετικά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εξετάζοντας ζητήματα που συνδέονται με την προσβασιμότητα και την αναπηρία. Η διερεύνηση των απόψεων των ίδιων των φοιτητών και φοιτητριών μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα ψηφιακά περιβάλλοντα επηρεάζουν τη μαθησιακή εμπειρία και να αναδείξει πτυχές που συχνά παραμένουν λιγότερο ορατές στη σχετική συζήτηση.

1.2 Η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της έρευνας

Η αυξανόμενη διείσδυση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην καθημερινότητα των φοιτητών και των φοιτητριών έχει επηρεάσει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο αναζητούν πληροφορίες, επικοινωνούν και συμμετέχουν σε διαδικασίες μάθησης. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση καταλαμβάνει ολοένα και πιο κεντρική θέση στην ανώτατη εκπαίδευση, προσφέροντας ευκαιρίες συμμετοχής σε άτομα με διαφορετικά κοινωνικά, επαγγελματικά και προσωπικά χαρακτηριστικά.

Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αποτελεί πλέον αναπόσπαστο στοιχείο της εκπαιδευτικής εμπειρίας πολλών μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα συγκεκριμένα ψηφιακά περιβάλλοντα επηρεάζουν τη μαθησιακή διαδικασία και την εκπαιδευτική εμπειρία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η πλειονότητα των σχετικών ερευνών εστιάζει είτε στις τεχνολογικές δυνατότητες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης είτε στη γενικότερη εκπαιδευτική τους αξιοποίηση, χωρίς πάντοτε να εξετάζει τις εμπειρίες των ίδιων των φοιτητών και φοιτητριών που συμμετέχουν σε προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η συζήτηση γύρω από την προσβασιμότητα και την συμπερίληψη αποκτά ολοένα μεγαλύτερη σημασία στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Η δυνατότητα πρόσβασης σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες δεν αφορά αποκλειστικά τη διαθεσιμότητα τεχνολογικών εργαλείων, αλλά και τον βαθμό στον οποίο αυτά ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαφορετικών ομάδων

χρηστών. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα συχνά αντιμετωπίζουν προκλήσεις που δεν είναι πάντα ορατές στο ευρύτερο ακαδημαϊκό περιβάλλον.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι επικοινωνίας, υποστήριξης και ανταλλαγής εμπειριών. Ακόμη, επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η αναπηρία στο ψηφιακό περιβάλλον και διαμορφώνονται κοινωνικές αντιλήψεις σχετικά με αυτήν. Η μελέτη των αντιλήψεων των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών για τα ζητήματα αυτά μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση της σχέσης μεταξύ κοινωνικών δικτύων, εκπαιδευτικής εμπειρίας και ψηφιακής συμπερίληψης.

Η έρευνα εξετάζει από κοινού τρία στενά συνδεδεμένα πεδία: τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την αναπηρία. Η συνδυαστική διερεύνηση των συγκεκριμένων παραμέτρων μπορεί να προσφέρει χρήσιμα δεδομένα σχετικά με τις εμπειρίες και τις ανάγκες των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών, ενώ μπορεί να συμβάλει στον σχεδιασμό περισσότερο προσβάσιμων και υποστηρικτικών μαθησιακών περιβαλλόντων. Επιπλέον, η διερεύνηση των απόψεων των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών μπορεί να αναδείξει πτυχές που δεν αποτυπώνονται πάντοτε μέσα από στατιστικά δεδομένα ή τεχνολογικές προσεγγίσεις. Οι προσωπικές αντιλήψεις, οι εμπειρίες χρήσης και οι προβληματισμοί των φοιτητών και φοιτητριών αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφόρησης για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν τη μαθησιακή εμπειρία και την αίσθηση συμμετοχής στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Για τους λόγους αυτούς, η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας κρίνεται αναγκαία, καθώς επιδιώκει να συμβάλει στον επιστημονικό διάλογο σχετικά με τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και να αναδείξει ζητήματα που σχετίζονται με την προσβασιμότητα, τη συμπερίληψη και την ισότιμη συμμετοχή των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών.

Παρά το αυξανόμενο ερευνητικό ενδιαφέρον για την αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαίδευση, η διεθνής και ελληνική βιβλιογραφία εξακολουθεί να παρουσιάζει περιορισμένη διερεύνηση της σχέσης τους με τη μαθησιακή εμπειρία, την προσβασιμότητα και τη συμπερίληψη μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η παρούσα έρευνα επιδιώκει να συμβάλει στην κάλυψη αυτού του κενού, διερευνώντας τις

αντιλήψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη μαθησιακή διαδικασία, αλλά και την συμβολή τους στην ενίσχυση της ισότιμης συμμετοχής και της προσβασιμότητας στα σύγχρονα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα.

1.3 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Εξετάζονται τα ζητήματα που σχετίζονται με την προσβασιμότητα, την αναπηρία και τα χρόνια νοσήματα, με στόχο την αποτύπωση των απόψεων των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν την ενημέρωση, την κοινωνική υποστήριξη και τη συμμετοχή των ατόμων αυτών στα σύγχρονα ψηφιακά περιβάλλοντα.

Μέσα από την ερμηνεία των δεδομένων επιδιώκεται η καλύτερη κατανόηση της σχέσης μεταξύ μέσων κοινωνικής δικτύωσης, εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και προσβασιμότητας, καθώς και η ανάδειξη παραγόντων που μπορούν να συμβάλλουν στην δημιουργία περισσότερο συμπεριληπτικών και υποστηρικτικών μαθησιακών εμπειριών για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τις μεταπτυχιακές φοιτήτριες.

1.4 Ερευνητικά ερωτήματα

Για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας διαμορφώθηκαν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι αντιλήψεις των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη μαθησιακή διαδικασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;
2. Πώς αξιολογούν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ των φοιτητών και των φοιτητριών;
3. Πώς αντιλαμβάνονται οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες την εικόνα της αναπηρίας και των χρόνιων νοσημάτων που προβάλλεται μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης;
4. Σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συμβάλλουν στην ενημέρωση, την κοινωνική υποστήριξη και την ενδυνάμωση ατόμων με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα;
5. Πώς αξιολογούν οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες τη συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην πρόσβαση και τη συμμετοχή ατόμων με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία;
6. Ποιες δυσκολίες και ποια εμπόδια εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα στα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;

1.5 Δομή της εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ερευνητικό πρόβλημα, η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της έρευνας, ο σκοπός, τα ερευνητικά ερωτήματα και η δομή της εργασίας.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη βιβλιογραφική επισκόπηση. Εξετάζονται οι βασικές έννοιες που σχετίζονται με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση,

την προσβασιμότητα και την αναπηρία, ενώ παρουσιάζονται θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά ευρήματα από τη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η μεθοδολογία της έρευνας. Παρουσιάζονται η ερευνητική προσέγγιση, το δείγμα, το ερευνητικό εργαλείο, η διαδικασία συλλογής των δεδομένων, τα ζητήματα δεοντολογίας και η μέθοδος ανάλυσης των δεδομένων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας μέσα από πίνακες, γραφήματα και η ερμηνευτική ανάλυση των ευρημάτων.

Το πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη συζήτηση των αποτελεσμάτων σε συνάρτηση με τα ερευνητικά ερωτήματα και τα ευρήματα προηγούμενων μελετών.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας, οι περιορισμοί της μελέτης και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Κεφάλαιο 2 - Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Εννοιολογικές Προσεγγίσεις και Χαρακτηριστικά

Η ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (social media) αποτελεί μία από τις σημαντικότερες τεχνολογικές και κοινωνικές εξελίξεις των τελευταίων δύο δεκαετιών, επηρεάζοντας ουσιαστικά τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα επικοινωνούν, αλληλεπιδρούν, δημιουργούν περιεχόμενο και συμμετέχουν σε διαδικτυακές κοινότητες. Η εμφάνισή τους συνδέεται άμεσα με τη μετάβαση από το Web 1.0 στο Web 2.0, δηλαδή από ένα στατικό και πληροφοριακό διαδίκτυο σε ένα δυναμικό, διαδραστικό και συμμετοχικό περιβάλλον, στο οποίο οι χρήστες δεν λειτουργούν αποκλειστικά ως καταναλωτές πληροφοριών αλλά και ως ενεργοί παραγωγοί περιεχομένου (Kaplan & Haenlein, 2010).

Η έννοια των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένης επιστημονικής συζήτησης, καθώς πρόκειται για ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που συνδυάζει τεχνολογικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και επικοινωνιακές διαστάσεις. Ένας από τους πλέον αποδεκτούς ορισμούς διατυπώθηκε από τους Kaplan και Haenlein (2010), οι οποίοι ορίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως διαδικτυακές εφαρμογές που βασίζονται στις τεχνολογικές και ιδεολογικές αρχές του Web 2.0 και επιτρέπουν την δημιουργία και ανταλλαγή περιεχομένου που παράγεται από τους χρήστες (user-generated content). Ο ορισμός αυτός αναδεικνύει τη μετατόπιση της επικοινωνίας από το μοντέλο «ένας προς πολλούς» στο μοντέλο «πολλοί προς πολλούς», όπου η πληροφορία διακινείται αμφίδρομα και οι χρήστες συμμετέχουν ενεργά στην διαμόρφωση του ψηφιακού περιβάλλοντος.

Από διαφορετική σκοπιά, οι Boyd και Ellison (2007) περιγράφουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως διαδικτυακές υπηρεσίες που επιτρέπουν στα άτομα να δημιουργούν δημόσια ή ημι-δημόσια προφίλ, να αναπτύσσουν δίκτυα κοινωνικών σχέσεων και να αλληλεπιδρούν με άλλους χρήστες εντός του ίδιου ψηφιακού περιβάλλοντος. Η συγκεκριμένη προσέγγιση εστιάζει περισσότερο στην δικτυακή διάσταση των κοινωνικών μέσων, δίνοντας έμφαση στην ανάδειξη των κοινωνικών σχέσεων και στη δυνατότητα ανάπτυξης κοινοτήτων μέσω ψηφιακών συνδέσεων.

Η διαφοροποίηση μεταξύ των δύο παραπάνω ορισμών είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση του φαινομένου. Ενώ οι Kaplan και Haenlein (2010) επικεντρώνονται κυρίως στην παραγωγή και στον διαμοιρασμό περιεχομένου, οι Boyd και Ellison (2007) δίνουν έμφαση στη δημιουργία και διαχείριση κοινωνικών δικτύων. Οι δύο προσεγγίσεις δεν είναι ανταγωνιστικές αλλά συμπληρωματικές, καθώς αποτυπώνουν διαφορετικές όψεις της ίδιας πραγματικότητας.

Μια ακόμη σημαντική θεωρητική προσέγγιση προτάθηκε από τους Kietzmann et al. (2011), οι οποίοι επιχείρησαν να αναλύσουν τη λειτουργία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μέσω του μοντέλου των επτά λειτουργικών δομικών στοιχείων (functional building blocks). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δομούνται γύρω από επτά βασικές διαστάσεις: την ταυτότητα (identity), τις συνομιλίες (conversations), την κοινοποίηση περιεχομένου (sharing), την παρουσία (presence), τις σχέσεις (relationships), τη φήμη (reputation) και τις ομάδες (groups). Η θεωρία αυτή συμβάλλει στην κατανόηση των μηχανισμών μέσω των οποίων οι χρήστες αναπτύσσουν κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, οικοδομούν ψηφιακές κοινότητες και διαμορφώνουν την ψηφιακή τους ταυτότητα.

Η έννοια της ψηφιακής ταυτότητας αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Μέσα από τα προσωπικά τους προφίλ, τις αναρτήσεις, τις φωτογραφίες και τις αλληλεπιδράσεις τους, οι χρήστες διαμορφώνουν και προβάλλουν μια διαδικτυακή εικόνα της προσωπικής και επαγγελματικής τους ταυτότητας. Η διαδικασία αυτή επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται στους άλλους, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται οι κοινωνικές τους αλληλεπιδράσεις στα ψηφιακά περιβάλλοντα (Kaplan & Haenlein, 2010 | Kietzmann et al., 2011).

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό διαδραστικότητας. Σε αντίθεση με τα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας, στα οποία η πληροφορία μεταδίδεται μονομερώς, τα κοινωνικά δίκτυα επιτρέπουν την άμεση ανταπόκριση, τη συζήτηση και τη συνδιαμόρφωση περιεχομένου μεταξύ των χρηστών. Η δυνατότητα αυτή ενισχύει την αίσθηση συμμετοχής και δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για τη συνεργασία, την ανταλλαγή γνώσεων και τη συλλογική μάθηση.

Ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό είναι η ανάπτυξη διαδικτυακών κοινοτήτων. Οι κοινότητες αυτές συγκροτούνται γύρω από κοινά ενδιαφέροντα, επαγγελματικούς στόχους, εκπαιδευτικές

ανάγκες ή κοινωνικές ταυτότητες και λειτουργούν ως χώροι αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής εμπειριών. Σύμφωνα με τον Wenger (1998), οι κοινότητες πρακτικής αποτελούν σημαντικούς μηχανισμούς μάθησης, καθώς τα μέλη τους οικοδομούν γνώση μέσα από τη συμμετοχή και τη συνεργασία. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προσφέρουν ένα ιδανικό περιβάλλον για την ανάπτυξη τέτοιων κοινοτήτων, ιδιαίτερα σε εκπαιδευτικά πλαίσια.

Η ραγδαία εξάπλωση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει μεταβάλει ουσιαστικά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αναζητούν, αξιολογούν και μοιράζονται πληροφορίες. Οι πλατφόρμες αυτές λειτουργούν πλέον ως σημαντικές πηγές πληροφόρησης, ενημέρωσης και ανταλλαγής γνώσης. Έχουν δημιουργήσει νέες μορφές κοινωνικής συμμετοχής, επιτρέποντας στους χρήστες να εκφράζουν απόψεις, να συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις και να συνδιαμορφώνουν ψηφιακά περιβάλλοντα επικοινωνίας.

Τα τελευταία χρόνια η έρευνα έχει στραφεί στην εξέταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως κοινωνικοτεχνικών οικοσυστημάτων που επηρεάζουν πολλαπλές πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας. Οι Greenhow και Galvin (2020) υποστηρίζουν ότι τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν πλέον σημαντικούς χώρους άτυπης μάθησης, μέσα στους οποίους οι φοιτητές/τριες ανταλλάσσουν πληροφορίες, αναπτύσσουν δεξιότητες και δημιουργούν δίκτυα υποστήριξης. Αντίστοιχα, οι Chugh et al. (2021), μέσα από συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, διαπίστωσαν ότι η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ανώτατη εκπαίδευση μπορεί να ενισχύσει την αλληλεπίδραση, τη συνεργασία και τη συμμετοχή των φοιτητών, εφόσον εντάσσεται σε σαφώς καθορισμένο παιδαγωγικό πλαίσιο.

Η σημασία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αναδείχθηκε ακόμη περισσότερο κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, όταν εκατομμύρια φοιτητές/τριες και εκπαιδευτικοί παγκοσμίως στράφηκαν σε ψηφιακές πλατφόρμες για την διατήρηση της επικοινωνίας και της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σύμφωνα με την UNESCO (2021), τα κοινωνικά δίκτυα λειτουργούν συμπληρωματικά προς τα επίσημα συστήματα τηλεεκπαίδευσης, διευκολύνοντας την ανταλλαγή πληροφοριών, την ακαδημαϊκή υποστήριξη και την διατήρηση της αίσθησης κοινότητας μεταξύ των φοιτητών/τριών.

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο. Η φυσική απουσία από τον εκπαιδευτικό χώρο συχνά περιορίζει τις ευκαιρίες

αυθόρμητης επικοινωνίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Σε αυτό το πλαίσιο, τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να λειτουργήσουν ως συμπληρωματικοί χώροι επικοινωνίας και κοινωνικής παρουσίας, ενισχύοντας το αίσθημα του ανήκειν και μειώνοντας την αίσθηση απομόνωσης που συχνά βιώνουν οι εξ αποστάσεως φοιτητές/τριες. Η δυνατότητα δημιουργίας άτυπων κοινοτήτων μάθησης, ανταλλαγής εμπειριών και αμοιβαίας υποστήριξης συμβάλλει σημαντικά στη διατήρηση της συμμετοχής και της ακαδημαϊκής επιμονής των φοιτητών/τριών.

Επιπλέον, η συζήτηση για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συνδέεται όλο και περισσότερο με ζητήματα προσβασιμότητας και συμπερίληψης. Για φοιτητές και φοιτήτριες με αναπηρία, οι ψηφιακές πλατφόρμες μπορούν να προσφέρουν εναλλακτικά κανάλια επικοινωνίας και συμμετοχής, υπό την προϋπόθεση ότι σχεδιάζονται σύμφωνα με τις αρχές της καθολικής προσβασιμότητας. Ωστόσο, εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές προκλήσεις, όπως η περιορισμένη συμβατότητα ορισμένων εφαρμογών με υποστηρικτικές τεχνολογίες και η άνιση πρόσβαση σε ψηφιακούς πόρους, γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία της εφαρμογής διεθνών προτύπων ψηφιακής προσβασιμότητας και της διασφάλισης της ισότιμης συμμετοχής όλων των εκπαιδευομένων (United Nations, 2006· W3C, 2024). Συνοψίζοντας, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συνιστούν σύνθετα κοινωνικοτεχνικά περιβάλλοντα που συνδυάζουν την επικοινωνία, τη συνεργασία, τη δημιουργία περιεχομένου και τη διαμόρφωση κοινοτήτων. Η αυξανόμενη παρουσία τους στην καθημερινότητα των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθιστά αναγκαία τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο επηρεάζουν τη μαθησιακή εμπειρία, την αίσθηση κοινότητας, την προσβασιμότητα και τη συμμετοχή. Για τον λόγο αυτό εξετάζονται οι αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

2.2 Κατηγορίες Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Η συνεχής εξέλιξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει οδηγήσει στη δημιουργία ενός ιδιαίτερα σύνθετου ψηφιακού οικοσυστήματος, στο οποίο συνυπάρχουν διαφορετικοί τύποι πλατφόρμας με διακριτά χαρακτηριστικά, λειτουργίες και δυνατότητες αλληλεπίδρασης. Παρότι ο όρος «μέσα κοινωνικής δικτύωσης» χρησιμοποιείται συχνά ως ενιαίος, η σχετική βιβλιογραφία υπογραμμίζει ότι πρόκειται για ένα ετερογενές σύνολο ψηφιακών υπηρεσιών

που εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς επικοινωνίας, συνεργασίας και διαμοιρασμού περιεχομένου (Kaplan & Haenlein, 2010).

Μία από τις πλέον γνωστές ταξινομήσεις προτάθηκε από τους Kaplan και Haenlein (2010), οι οποίοι διακρίνουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε έξι βασικές κατηγορίες: συνεργατικά έργα (collaborative projects), ιστολόγια και μικροϊστολόγια (blogs και microblogs), κοινότητες διαμοιρασμού περιεχομένου, ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης, εικονικούς κοινωνικούς κόσμους και εικονικούς κόσμους παιχνιδιών. Η συγκεκριμένη προσέγγιση αποτελεί σημαντικό σημείο αναφοράς για μεταγενέστερες έρευνες, καθώς ανέδειξε την πολυμορφία των κοινωνικών μέσων και την ανάγκη μελέτης τους με βάση τις ιδιαίτερες λειτουργίες τους.

Στη σύγχρονη ψηφιακή πραγματικότητα, ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης γενικού χαρακτήρα, όπως το Facebook και το Instagram. Οι πλατφόρμες αυτές επιτρέπουν τη δημιουργία προσωπικών προφίλ, τη διατήρηση κοινωνικών σχέσεων και την ανταλλαγή περιεχομένου σε πραγματικό χρόνο. Η δημοτικότητά τους οφείλεται κυρίως στην δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας, στη δημιουργία κοινοτήτων ενδιαφέροντος και στη συνεχή ροή πληροφοριών που προσφέρουν στους χρήστες (Aichner et al., 2021).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πλατφόρμες διαμοιρασμού πολυμεσικού περιεχομένου, όπως το YouTube και το Tik Tok. Σε αντίθεση με τα παραδοσιακά κοινωνικά δίκτυα, οι συγκεκριμένες πλατφόρμες βασίζονται κυρίως στην παραγωγή και κατανάλωση οπτικοακουστικού υλικού. Η ανάπτυξή τους έχει επηρεάσει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο οι χρήστες αποκτούν πληροφορίες και γνώσεις, καθώς τα βίντεο αποτελούν πλέον βασικό μέσο ενημέρωσης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας. Η αυξημένη χρήση τους από φοιτητές και φοιτήτριες έχει οδηγήσει αρκετούς ερευνητές να εξετάσουν τις δυνατότητές τους ως εργαλείων υποστήριξης της μάθησης και ανάπτυξης δεξιοτήτων.

Μια ξεχωριστή κατηγορία αποτελούν τα επαγγελματικά κοινωνικά δίκτυα, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το LinkedIn. Σε αντίθεση με τις πλατφόρμες γενικής κοινωνικής δικτύωσης, τα επαγγελματικά δίκτυα επικεντρώνονται στην ανάπτυξη επαγγελματικών σχέσεων, στη δημιουργία ψηφιακών βιογραφικών και στην ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ επαγγελματιών και ακαδημαϊκών κοινοτήτων. Για τους μεταπτυχιακούς

φοιτητές και τις μεταπτυχιακές φοιτήτριες, οι πλατφόρμες αυτές λειτουργούν συχνά ως χώροι δικτύωσης, αναζήτησης επαγγελματικών ευκαιριών και ανάπτυξης ακαδημαϊκής ταυτότητας.

Σημαντική θέση στο σύγχρονο οικοσύστημα των κοινωνικών μέσων κατέχουν επίσης οι εφαρμογές άμεσης επικοινωνίας, όπως το WhatsApp και το Messenger. Παρότι δεν εντάσσονται πάντοτε στις παραδοσιακές κατηγορίες των κοινωνικών δικτύων, η λειτουργία τους βασίζεται σε μηχανισμούς κοινωνικής αλληλεπίδρασης και δημιουργίας ομάδων. Η χρήση τους στην εκπαίδευση έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, καθώς διευκολύνουν την άμεση επικοινωνία μεταξύ φοιτητών και φοιτητριών και υποστηρίζουν την δημιουργία άτυπων κοινοτήτων μάθησης.

Η βιβλιογραφία αναδεικνύει ότι κάθε κατηγορία μέσων κοινωνικής δικτύωσης προσφέρει διαφορετικές δυνατότητες για την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι Greenhow και Galvin (2020) υποστηρίζουν ότι η εκπαιδευτική αξία μιας πλατφόρμας δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά της αλλά κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο ενσωματώνεται σε παιδαγωγικές πρακτικές. Αντίστοιχα, οι Chugh et al. (2021) επισημαίνουν ότι τα κοινωνικά μέσα μπορούν να υποστηρίξουν τη συνεργατική μάθηση, την ανταλλαγή γνώσεων και την ανάπτυξη κοινοτήτων μάθησης όταν χρησιμοποιούνται με σαφείς εκπαιδευτικούς στόχους.

Για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τις μεταπτυχιακές φοιτήτριες που συμμετέχουν σε προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λειτουργούν συχνά ως συμπληρωματικά περιβάλλοντα επικοινωνίας πέρα από τις επίσημες πλατφόρμες μάθησης. Μέσα από ομάδες στο Facebook, επαγγελματικά δίκτυα στο LinkedIn, βίντεο στο YouTube ή ομάδες συζήτησης σε εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες έχουν τη δυνατότητα να αναζητούν πληροφορίες, να ανταλλάσσουν εμπειρίες και να αναπτύσσουν σχέσεις αμοιβαίας υποστήριξης. Η λειτουργία αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπου η κοινωνική αλληλεπίδραση και η αίσθηση συμμετοχής αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για τη διατήρηση του ενδιαφέροντος και της ακαδημαϊκής επιμονής.

Παρά τις σημαντικές δυνατότητες που προσφέρουν, οι διαφορετικές κατηγορίες μέσων κοινωνικής δικτύωσης δεν είναι απαλλαγμένες από περιορισμούς. Ζητήματα που σχετίζονται με την προστασία προσωπικών δεδομένων, την αξιοπιστία της πληροφορίας, την

παραπληροφόρηση, την ψηφιακή κόπωση και την προσβασιμότητα εξακολουθούν να απασχολούν την επιστημονική κοινότητα. Οι προβληματισμοί αυτοί αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη σημασία όταν εξετάζονται οι ανάγκες ατόμων με αναπηρία ή χρόνιες παθήσεις, για τα οποία η ποιότητα σχεδιασμού ψηφιακής πλατφόρμας μπορεί να επηρεάσει άμεσα τη δυνατότητα συμμετοχής τους.

Η κατανόηση των διαφορετικών κατηγοριών μέσων κοινωνικής δικτύωσης αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη διερεύνηση του εκπαιδευτικού τους ρόλου. Η ανάλυση που προηγήθηκε δείχνει ότι οι πλατφόρμες αυτές δεν αποτελούν απλώς εργαλεία επικοινωνίας, αλλά σύνθετα περιβάλλοντα κοινωνικής και μαθησιακής αλληλεπίδρασης. Για τον λόγο αυτό, η εξέταση των θεωρητικών πλαισίων που ερμηνεύουν τη μάθηση και την αλληλεπίδραση σε ψηφιακά περιβάλλοντα κρίνεται απαραίτητη. Η επόμενη ενότητα παρουσιάζει τα βασικά θεωρητικά μοντέλα που υποστηρίζουν τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαίδευση και ειδικότερα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

2.3 Θεωρητικά Μοντέλα που Υποστηρίζουν τη Χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Εκπαίδευση

Η αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν αποτελεί απλώς τεχνολογική εξέλιξη, αλλά συνδέεται με συγκεκριμένες θεωρητικές προσεγγίσεις για τη μάθηση, την αλληλεπίδραση και την οικοδόμηση της γνώσης. Η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα κοινωνικά δίκτυα επηρεάζουν τη μαθησιακή εμπειρία προϋποθέτει την εξέταση θεωριών που ερμηνεύουν τη μάθηση ως κοινωνική, συνεργατική και δικτυωμένη διαδικασία. Στην διεθνή βιβλιογραφία, τρία θεωρητικά πλαίσια εμφανίζονται συχνότερα στη μελέτη της σχέσης μεταξύ μέσων κοινωνικής δικτύωσης και εκπαίδευσης: η θεωρία του Συνδετισμού (Connectivism), η θεωρία του Κοινωνικού Εποικοδομισμού και το μοντέλο Community of Inquiry. Παρότι προέρχονται από διαφορετικές επιστημολογικές αφετηρίες, συγκλίνουν στην άποψη ότι η μάθηση αναπτύσσεται μέσα από διαδικασίες αλληλεπίδρασης, συμμετοχής και δημιουργίας δικτύων γνώσης.

2.3.1 Η Θεωρία του Συνδεδετισμού (Connectivism)

Η θεωρία του Συνδεδετισμού διατυπώθηκε από τον Siemens (2005) ως μια προσπάθεια ερμηνείας της μάθησης στην ψηφιακή εποχή. Ο Siemens υποστήριξε ότι οι παραδοσιακές θεωρίες μάθησης, όπως ο συμπεριφορισμός, ο γνωστικισμός και ο εποικοδομισμός, αναπτύχθηκαν σε ένα περιβάλλον διαφορετικό από το σημερινό και δεν επαρκούν για να εξηγήσουν πλήρως τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν μέσα σε σύνθετα ψηφιακά δίκτυα.

Κεντρική θέση της θεωρίας αποτελεί η αντίληψη ότι η γνώση δεν βρίσκεται αποκλειστικά στο άτομο αλλά είναι κατανομημένη σε δίκτυα ανθρώπων, οργανισμών, πληροφοριακών συστημάτων και ψηφιακών εργαλείων. Η μάθηση συνίσταται στην ικανότητα δημιουργίας, διατήρησης και αξιοποίησης αυτών των συνδέσεων. Σύμφωνα με τον Siemens (2005), η δυνατότητα πρόσβασης στη γνώση είναι συχνά σημαντικότερη από την ίδια τη γνώση που ήδη κατέχει το άτομο.

Ο Downes, S. (2007) διεύρυνε περαιτέρω τη θεωρία, υποστηρίζοντας ότι η μάθηση προκύπτει από τη συμμετοχή σε ανοιχτά δίκτυα και από τη συνεχή αλληλεπίδραση με ποικίλες πηγές πληροφόρησης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λειτουργούν ως χώροι ανάπτυξης συνδέσεων και ανταλλαγής γνώσης, επιτρέποντας στους χρήστες να συμμετέχουν ενεργά σε κοινότητες μάθησης.

Η θεωρία του Συνδεδετισμού παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες χρησιμοποιούν συχνά ομάδες στο Facebook, επαγγελματικά δίκτυα στο LinkedIn, εκπαιδευτικά βίντεο στο YouTube και άλλες ψηφιακές πλατφόρμες για την αναζήτηση πληροφοριών, την επίλυση αποριών και την ανάπτυξη ακαδημαϊκών σχέσεων. Η μαθησιακή εμπειρία δεν περιορίζεται πλέον στην επίσημη πλατφόρμα του πανεπιστημίου, αλλά επεκτείνεται σε ένα ευρύτερο οικοσύστημα ψηφιακών δικτύων.

Παρά τη μεγάλη επιρροή της, η θεωρία του Συνδεδετισμού έχει δεχθεί και κριτική. Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι δεν αποτελεί πλήρη θεωρία μάθησης αλλά περισσότερο παιδαγωγικό ή φιλοσοφικό πλαίσιο για την κατανόηση της μάθησης στην ψηφιακή εποχή

(Kerr, 2007). Άλλοι θεωρούν ότι αρκετές από τις βασικές της αρχές μπορούν να εντοπιστούν ήδη σε προγενέστερες κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες μάθησης. Παρά τις επιφυλάξεις αυτές, η θεωρία εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ευρέως στη μελέτη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και των κοινωνικών δικτύων.

Για την παρούσα έρευνα, ο Συνδεδισμός προσφέρει ένα χρήσιμο θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από μεταπτυχιακούς φοιτητές και μεταπτυχιακές φοιτήτριες, καθώς αναδεικνύει τον ρόλο των ψηφιακών δικτύων στην πρόσβαση στη γνώση, στην αλληλεπίδραση και στη δημιουργία κοινοτήτων μάθησης.

2.3.2 Η Κοινωνικοπολιτισμική Θεωρία και ο Κοινωνικός Εποικοδομισμός

Η κοινωνική διάσταση της μάθησης έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης πολλών θεωρητικών προσεγγίσεων, με σημαντικότερη την κοινωνικοπολιτισμική θεωρία του Vygotsky. Σύμφωνα με τον Vygotsky (1978), η μάθηση δεν συνιστά μια αμιγώς ατομική διαδικασία, αλλά αναπτύσσεται μέσα από την αλληλεπίδραση του ατόμου με το κοινωνικό και πολιτισμικό του περιβάλλον. Η γνώση οικοδομείται μέσω της επικοινωνίας, της συνεργασίας και της συμμετοχής σε κοινωνικές δραστηριότητες, ενώ η γλώσσα λειτουργεί ως βασικό εργαλείο διαμεσολάβησης της μάθησης.

Η θεωρία αυτή διαφοροποιήθηκε σημαντικά από προσεγγίσεις που αντιμετώπιζαν τη μάθηση ως ατομική γνωστική διεργασία. Ο Vygotsky υποστήριξε ότι η γνωστική ανάπτυξη προάγεται μέσα από τις κοινωνικές σχέσεις και στη συνέχεια εσωτερικεύεται από το άτομο. Με άλλα λόγια, η γνώση εμφανίζεται αρχικά σε κοινωνικό επίπεδο και αργότερα μετασχηματίζεται σε ατομική κατανόηση.

Κεντρική έννοια της θεωρίας αποτελεί η Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης (Zone of Proximal Development - ZPD), η οποία περιγράφει την απόσταση μεταξύ όσων μπορεί να πετύχει ένα άτομο μόνο του και όσων μπορεί να πετύχει με την υποστήριξη ενός πιο έμπειρου ατόμου ή μιας ομάδας συνεργατών (Vygotsky, 1978). Η έννοια αυτή έχει επηρεάσει σημαντικά τη σύγχρονη εκπαιδευτική θεωρία, καθώς αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο της συνεργασίας και της υποστήριξης στη μαθησιακή διαδικασία.

Η εξέλιξη των κοινωνικών και συνεργατικών θεωριών μάθησης οδήγησε στη διαμόρφωση του κοινωνικού εποικοδομισμού, σύμφωνα με τον οποίο η γνώση οικοδομείται συλλογικά μέσα από τη συμμετοχή των ατόμων σε κοινότητες μάθησης. Η προσέγγιση αυτή δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον διάλογο, στην ανταλλαγή εμπειριών και στη συνεργατική επίλυση προβλημάτων. Οι μαθησιακές δραστηριότητες θεωρούνται περισσότερο αποτελεσματικές όταν επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να αλληλεπιδρούν, να διαπραγματεύονται νοήματα και να συνδιαμορφώνουν τη γνώση.

Η σύνδεση του κοινωνικού εποικοδομισμού με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ιδιαίτερα εμφανής. Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν περιβάλλοντα μέσα στα οποία οι χρήστες μπορούν να επικοινωνούν, να ανταλλάσσουν απόψεις, να σχολιάζουν περιεχόμενο και να συμμετέχουν σε διαδικτυακές κοινότητες. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες αναπτύσσονται μορφές συνεργατικής μάθησης που προσεγγίζουν τις βασικές αρχές του κοινωνικού εποικοδομισμού.

Στο πλαίσιο της ανώτατης εκπαίδευσης, αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι η αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μπορεί να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ φοιτητών και φοιτητριών, να διευκολύνει την ανταλλαγή πληροφοριών και να υποστηρίξει την δημιουργία κοινοτήτων μάθησης (Greenhow & Askari, 2017). Οι διαδικτυακές ομάδες συζήτησης, οι κοινότητες ενδιαφέροντος και τα συνεργατικά περιβάλλοντα επικοινωνίας επιτρέπουν στους φοιτητές να μοιράζονται εμπειρίες, να αναζητούν βοήθεια και να οικοδομούν γνώση μέσα από συλλογικές διαδικασίες.

Η σημασία της θεωρίας αυτής γίνεται ακόμη μεγαλύτερη στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Σε αντίθεση με τα συμβατικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, οι εξ αποστάσεως φοιτητές και φοιτήτριες δεν έχουν συχνά τη δυνατότητα καθημερινής φυσικής αλληλεπίδρασης με συμφοιτητές/τριες και διδάσκοντες/ουσες. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως εναλλακτικοί χώροι κοινωνικής παρουσίας και συνεργασίας, συμβάλλοντας στη μείωση της αίσθησης απομόνωσης που συχνά συνοδεύει τη φοίτηση από απόσταση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συμβολή των κοινωνικών δικτύων στην εκπαιδευτική συμμετοχή φοιτητών και φοιτητριών με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Οι ψηφιακές κοινότητες μπορούν να προσφέρουν πρόσθετες ευκαιρίες επικοινωνίας, αλληλοϋποστήριξης και ανταλλαγής εμπειριών, διευκολύνοντας τη συμμετοχή ατόμων που ενδέχεται να

αντιμετωπίζουν εμπόδια στη φυσική τους παρουσία σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Η δυνατότητα ασύγχρονης επικοινωνίας επιτρέπει μεγαλύτερη ευελιξία και προσαρμογή στις ατομικές ανάγκες των συμμετεχόντων. (United Nations, 2006 W3C, 2024).

Παρά τη μεγάλη επιρροή του κοινωνικού εποικοδομισμού, η βιβλιογραφία επισημαίνει ότι η ύπαρξη ψηφιακών εργαλείων δεν αρκεί από μόνη της για την ανάπτυξη ουσιαστικής μάθησης. Η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δικτύων εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούνται παιδαγωγικά, από την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων και από τον βαθμό συμμετοχής των φοιτητών και φοιτητριών. Η δημιουργία ενός υποστηρικτικού και συμπεριληπτικού μαθησιακού περιβάλλοντος παραμένει βασική προϋπόθεση για τη μετατροπή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης σε ουσιαστική μαθησιακή εμπειρία. (Vygotsky, 1978 Garrison et al., 2000 Manca & Ranieri, 2016). Οι αρχές του κοινωνικού εποικοδομισμού προσφέρουν ένα ιδιαίτερα χρήσιμο θεωρητικό υπόβαθρο για την παρούσα έρευνα, καθώς επιτρέπουν την ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και φοιτήτριες αξιοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας, την ανταλλαγή γνώσεων και την υποστήριξη της μαθησιακής τους πορείας. Επιπλέον, συμβάλλουν στην κατανόηση της σημασίας που αποκτούν οι ψηφιακές κοινότητες για άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

2.3.3 Το Μοντέλο Community of Inquiry (Κοινότητα Διερεύνησης)

Η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και των ψηφιακών μαθησιακών περιβαλλόντων οδήγησε τους ερευνητές στην αναζήτηση θεωρητικών πλαισίων που να ερμηνεύουν τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η μάθηση σε διαδικτυακά περιβάλλοντα. Ένα από τα πλέον επιδραστικά μοντέλα είναι το Community of Inquiry (CoI), το οποίο αναπτύχθηκε από τους Garrison, Anderson και Archer (2000) και εξακολουθεί να αποτελεί σημείο αναφοράς στη διεθνή βιβλιογραφία για την εξ αποστάσεως και διαδικτυακή εκπαίδευση.

Το μοντέλο βασίζεται στην παραδοχή ότι η αποτελεσματική μαθησιακή εμπειρία δεν προκύπτει αποκλειστικά από την πρόσβαση σε εκπαιδευτικό υλικό ή από τη χρήση τεχνολογικών εργαλείων, αλλά διαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδραση τριών βασικών διαστάσεων: της γνωστικής παρουσίας, της κοινωνικής παρουσίας και της διδακτικής παρουσίας. Η συνύπαρξη και η αλληλεπίδραση αυτών των τριών στοιχείων δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ουσιαστική μάθηση σε περιβάλλοντα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Γνωστική Παρουσία (Cognitive Presence)

Η γνωστική παρουσία αναφέρεται στην ικανότητα των φοιτητών και των φοιτητριών να κατασκευάζουν και να επιβεβαιώνουν νοήματα μέσα από διαδικασίες αναστοχασμού και διαλόγου (Garrison et al., 2000). Η μάθηση δεν αντιμετωπίζεται ως απλή απομνημόνευση πληροφοριών αλλά ως ενεργή διαδικασία διερεύνησης, κριτικής σκέψης και επίλυσης προβλημάτων.

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η γνωστική παρουσία ενισχύεται όταν οι φοιτητές συμμετέχουν σε συζητήσεις, ανταλλάσσουν επιχειρήματα, σχολιάζουν ιδέες και συνεργάζονται για την επίλυση σύνθετων προβλημάτων. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στη διαδικασία αυτή, καθώς διευκολύνουν τη συνεχή ανταλλαγή πληροφοριών και την ανάπτυξη ακαδημαϊκών διαλόγων πέρα από τα επίσημα μαθησιακά περιβάλλοντα.

Κοινωνική Παρουσία (Social Presence)

Η κοινωνική παρουσία αφορά τον βαθμό στον οποίο οι συμμετέχοντες σε ένα διαδικτυακό περιβάλλον αισθάνονται ότι αποτελούν πραγματικά μέλη μιας κοινότητας μάθησης. Σύμφωνα με τους Garrison et al. (2000), οι φοιτητές πρέπει να μπορούν να εκφράζουν τις απόψεις τους, να αναπτύσσουν σχέσεις εμπιστοσύνης και να αισθάνονται ότι ανήκουν σε μια ομάδα με κοινό σκοπό.

Η κοινωνική παρουσία είναι βασική για την παρούσα έρευνα, επειδή συνδέεται με τη συμμετοχή και την αίσθηση του ανήκειν στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, καθώς αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι η αίσθηση κοινωνικής παρουσίας συνδέεται θετικά με τη συμμετοχή, την ικανοποίηση και την ακαδημαϊκή επιμονή των φοιτητών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση (Garrison, 2017). Η έλλειψη κοινωνικής αλληλεπίδρασης αποτελεί συχνά αιτία απομόνωσης και εγκατάλειψης των σπουδών, ιδιαίτερα σε προγράμματα που βασίζονται αποκλειστικά στην ασύγχρονη επικοινωνία.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι ανάπτυξης κοινωνικής παρουσίας. Μέσω ομάδων στο Facebook, συνομιλιών στο Messenger ή στο WhatsApp και επαγγελματικών δικτύων όπως το LinkedIn, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες διατηρούν επαφή με συμμαθητές και συμμαθήτριες, ανταλλάσσουν εμπειρίες και αναπτύσσουν σχέσεις αμοιβαίας υποστήριξης.

Διδακτική Παρουσία (Teaching Presence)

Η διδακτική παρουσία αναφέρεται στον σχεδιασμό, την οργάνωση και τη διευκόλυνση της μαθησιακής διαδικασίας από τον διδάσκοντα ή την εκπαιδευτική ομάδα. Σύμφωνα με τους Anderson et al. (2001), η διάσταση αυτή περιλαμβάνει τον σχεδιασμό του μαθήματος, την καθοδήγηση των συζητήσεων και την υποστήριξη των μαθησιακών δραστηριοτήτων.

Η αποτελεσματική διδακτική παρουσία θεωρείται απαραίτητη για τη διατήρηση της συμμετοχής των φοιτητών και τη δημιουργία ενός οργανωμένου μαθησιακού περιβάλλοντος. Παρότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν υποκαθιστούν τις επίσημες πλατφόρμες εκπαίδευσης, μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά, ενισχύοντας την επικοινωνία

μεταξύ διδασκόντων και φοιτητών και διευκολύνοντας τη διάχυση πληροφοριών και εκπαιδευτικού υλικού.

Community of Inquiry και η Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Από τη διατύπωσή του μέχρι σήμερα, το μοντέλο Community of Inquiry έχει εφαρμοστεί σε μεγάλο αριθμό ερευνών που αφορούν την εξ αποστάσεως και διαδικτυακή εκπαίδευση. Τα ερευνητικά ευρήματα δείχνουν ότι η ισορροπημένη ανάπτυξη των τριών μορφών παρουσίας συνδέεται με θετικότερες μαθησιακές εμπειρίες, υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης και αυξημένη ακαδημαϊκή επιτυχία (Garrison, 2017).

Το μοντέλο Community of Inquiry είναι χρήσιμο για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων, επειδή συνδέει τη μάθηση με τη γνωστική, την κοινωνική και τη διδακτική παρουσία, καθώς επιτρέπει την ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενισχύουν την κοινωνική αλληλεπίδραση, τη συνεργασία και την αίσθηση συμμετοχής των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Προσφέρει ένα κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο για την εξέταση ζητημάτων προσβασιμότητας και συμπερίληψης, δεδομένου ότι η ουσιαστική συμμετοχή όλων των φοιτητών προϋποθέτει την ύπαρξη περιβαλλόντων που υποστηρίζουν τόσο τη γνωστική όσο και την κοινωνική τους παρουσία.

Οι αρχές του μοντέλου μπορούν να εφαρμοστούν και στην περίπτωση φοιτητών και φοιτητριών με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, για τους οποίους η δυνατότητα ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων και η πρόσβαση σε υποστηρικτικά δίκτυα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες ακαδημαϊκής συμμετοχής και ένταξης.

2.4 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Ανώτατη Εκπαίδευση

Η ενσωμάτωση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ανώτατη εκπαίδευση έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονου ερευνητικού ενδιαφέροντος κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Η ευρεία διάδοση των ψηφιακών τεχνολογιών και η αυξανόμενη εξοικείωση των φοιτητών με τα κοινωνικά δίκτυα δημιούργησαν νέες δυνατότητες επικοινωνίας, συνεργασίας και πρόσβασης στη γνώση. Η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ανέδειξε την ανάγκη αναζήτησης εργαλείων που μπορούν να ενισχύσουν την αλληλεπίδραση και την αίσθηση κοινότητας μεταξύ των φοιτητών και φοιτητριών.

Οι πρώτες έρευνες επικεντρώθηκαν κυρίως στην καταγραφή των τρόπων χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από φοιτητικούς πληθυσμούς. Σταδιακά, το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε προς τη διερεύνηση της συμβολής τους στη μαθησιακή διαδικασία, στην ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων υποστήριξης και στη διαμόρφωση νέων μορφών συμμετοχής στην εκπαιδευτική κοινότητα.

Η βιβλιογραφία δείχνει ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται από τους φοιτητές για πολλαπλούς σκοπούς, οι οποίοι εκτείνονται πέρα από την ψυχαγωγία και την κοινωνική επικοινωνία. Πολλοί φοιτητές αξιοποιούν τις πλατφόρμες αυτές για την ανταλλαγή σημειώσεων, τη συνεργασία σε ομαδικές εργασίες, την αναζήτηση ακαδημαϊκών πληροφοριών και την ανάπτυξη δικτύων επαγγελματικής υποστήριξης (Junco et al., 2011).

Οι Greenhow και Lewin (2016) υποστηρίζουν ότι τα κοινωνικά δίκτυα δημιουργούν νέες μορφές συμμετοχικής μάθησης, μέσα από τις οποίες οι φοιτητές αποκτούν ενεργό ρόλο στη δημιουργία και στον διαμοιρασμό γνώσεων. Σε αντίθεση με πιο παραδοσιακά μοντέλα διδασκαλίας, όπου η πληροφορία μεταδίδεται κυρίως από τον διδάσκοντα προς τον φοιτητή, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν την ανάπτυξη πολυκατευθυντικών μορφών επικοινωνίας και συνεργασίας.

Η συγκεκριμένη διάσταση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες που σπουδάζουν από απόσταση συχνά αντιμετωπίζουν περιορισμένες ευκαιρίες άμεσης επικοινωνίας με συμφοιτητές και διδάσκοντες. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λειτουργούν συχνά ως άτυπα περιβάλλοντα επικοινωνίας, επιτρέποντας τη διατήρηση κοινωνικών σχέσεων και τη δημιουργία κοινοτήτων υποστήριξης.

Η συστηματική ανασκόπηση των Chugh et al. (2021) κατέδειξε ότι η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ανώτατη εκπαίδευση συνδέεται συχνά με αυξημένη αλληλεπίδραση, βελτιωμένη επικοινωνία και ενίσχυση της συνεργατικής μάθησης. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι φοιτητές αξιολογούν θετικά τη δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών που προσφέρουν οι ψηφιακές πλατφόρμες, ιδιαίτερα όταν αυτές αξιοποιούνται για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μπορεί να ενισχύσει το αίσθημα συμμετοχής των φοιτητών στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Η αίσθηση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπου η φυσική απουσία από το πανεπιστημιακό περιβάλλον ενδέχεται να περιορίσει τις ευκαιρίες ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων.

Η συμβολή των κοινωνικών δικτύων δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην ακαδημαϊκή διάσταση. Πολλές έρευνες δείχνουν ότι οι ψηφιακές κοινότητες προσφέρουν στους φοιτητές τη δυνατότητα να μοιράζονται εμπειρίες και να ζητούν βοήθεια από συμμαθητές τους. Μέσα από ομάδες συζήτησης και κοινότητες ενδιαφέροντος, οι φοιτητές έχουν την δυνατότητα να μοιράζονται εμπειρίες, να αναζητούν βοήθεια και να λαμβάνουν υποστήριξη από συνομηλίκους τους. Η λειτουργία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για φοιτητές που αντιμετωπίζουν πρόσθετες δυσκολίες, όπως προβλήματα υγείας, αναπηρία ή αυξημένες επαγγελματικές και οικογενειακές υποχρεώσεις.

Η βιβλιογραφία καταγράφει και αρνητικές πλευρές της χρήσης των κοινωνικών δικτύων. Αρκετοί ερευνητές επισημαίνουν ότι η εκπαιδευτική αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης συνοδεύεται από σημαντικές προκλήσεις. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται η διάσπαση της προσοχής, η υπερφόρτωση πληροφοριών, η έκθεση σε αναξιόπιστο περιεχόμενο και οι δυσκολίες διαχείρισης των ορίων μεταξύ προσωπικής και ακαδημαϊκής ζωής (Tess, 2013).

Αντίστοιχα, οι Manca και Ranieri (2016) υποστηρίζουν ότι η αποτελεσματικότητα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη. Παρά την ευρεία χρήση τους από τους φοιτητές, η παιδαγωγική τους αξιοποίηση εξαρτάται από παράγοντες όπως ο σχεδιασμός των μαθησιακών δραστηριοτήτων, η ψηφιακή ετοιμότητα των συμμετεχόντων και η ύπαρξη κατάλληλης καθοδήγησης από τους διδάσκοντες.

Ένα ακόμη ζήτημα που αναδεικνύεται στη βιβλιογραφία αφορά την ψηφιακή συμπερίληψη. Παρότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να ενισχύσουν τη συμμετοχή και την πρόσβαση στη γνώση, δεν προσφέρουν πάντοτε ισότιμες ευκαιρίες σε όλους τους χρήστες. Θέματα προσβασιμότητας, συμβατότητας με υποστηρικτικές τεχνολογίες και ψηφιακών ανισοτήτων εξακολουθούν να επηρεάζουν τη δυνατότητα συμμετοχής ορισμένων ομάδων χρηστών, μεταξύ των οποίων και άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα.

Η διερεύνηση των συγκεκριμένων ζητημάτων αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την παρούσα έρευνα, καθώς το ενδιαφέρον δεν περιορίζεται μόνο στη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από μεταπτυχιακούς φοιτητές και μεταπτυχιακές φοιτήτριες, αλλά επεκτείνεται και στον τρόπο με τον οποίο τα μέσα αυτά συνδέονται με την προσβασιμότητα, τη συμπερίληψη και την εμπειρία ατόμων με αναπηρία στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

2.5 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί μία από τις σημαντικότερες εκπαιδευτικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών, καθώς προσφέρει ευκαιρίες πρόσβασης στη γνώση ανεξάρτητα από γεωγραφικούς, χρονικούς ή κοινωνικούς περιορισμούς.

Η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών και του διαδικτύου συνέβαλε καθοριστικά στη διεύρυνση των δυνατοτήτων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, επιτρέποντας τη δημιουργία ευέλικτων μαθησιακών περιβαλλόντων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαφορετικών πληθυσμών εκπαιδευομένων. Στην περίπτωση της ανώτατης εκπαίδευσης, η εξ αποστάσεως μάθηση έχει συνδεθεί ιδιαίτερα με την υποστήριξη ενηλίκων φοιτητών, εργαζομένων, γονέων και ατόμων που δυσκολεύονται να συμμετέχουν σε συμβατικά εκπαιδευτικά προγράμματα.

Ο Moore (1993) περιέγραψε την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μια μορφή οργανωμένης διδασκαλίας κατά την οποία διδάσκοντες και φοιτητές βρίσκονται χωρικά ή χρονικά απομακρυσμένοι και η επικοινωνία επιτυγχάνεται μέσω κατάλληλων τεχνολογικών μέσων. Κεντρική θέση στη θεωρία του κατέχει η έννοια της συναλλακτικής απόστασης (transactional distance), η οποία αναφέρεται στο ψυχολογικό και επικοινωνιακό χάσμα που ενδέχεται να αναπτυχθεί μεταξύ διδάσκοντα και φοιτητή κατά τη μαθησιακή διαδικασία.

Η θεωρία της συναλλακτικής απόστασης ανέδειξε τον κρίσιμο ρόλο της αλληλεπίδρασης στην επιτυχία των προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Όσο περιορίζεται η επικοινωνία και η συνεργασία μεταξύ των συμμετεχόντων, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα απομόνωσης και μειώνεται η αποτελεσματικότητα της μαθησιακής εμπειρίας. Η παρατήρηση αυτή συνδέεται άμεσα με τη σημερινή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία προσφέρουν πρόσθετες δυνατότητες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης.

Οι Anderson (2008) και Garrison (2017) υποστηρίζουν ότι η ποιότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ανάπτυξη ουσιαστικών σχέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων και από τη δημιουργία κοινοτήτων μάθησης που ευνοούν τη συνεργασία και την ανταλλαγή γνώσεων. Η κοινωνική αλληλεπίδραση δεν αποτελεί απλώς συμπληρωματικό στοιχείο της μαθησιακής διαδικασίας, αλλά βασικό παράγοντα ανάπτυξης της γνωστικής και ακαδημαϊκής εμπλοκής των φοιτητών.

Στο πλαίσιο αυτό, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν αρχίσει να αξιοποιούνται ως συμπληρωματικά εργαλεία υποστήριξης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι πλατφόρμες αυτές παρέχουν τη δυνατότητα άμεσης και ασύγχρονης επικοινωνίας, δημιουργίας ομάδων συζήτησης, ανταλλαγής εκπαιδευτικού υλικού και ανάπτυξης κοινοτήτων αμοιβαίας υποστήριξης. Σε αντίθεση με τα επίσημα συστήματα διαχείρισης μάθησης (Learning Management Systems), τα οποία λειτουργούν κυρίως σε οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο, τα κοινωνικά δίκτυα επιτρέπουν την ανάπτυξη περισσότερο άτυπων μορφών επικοινωνίας.

Η σημασία των κοινωνικών δικτύων έγινε ιδιαίτερα εμφανής κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19. Η αναγκαστική μετάβαση εκατομμυρίων φοιτητών σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης οδήγησε σε εκτεταμένη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Σύμφωνα με τους Greenhow και Galvin (2020), οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης λειτούργησαν ως σημαντικά εργαλεία διατήρησης της επικοινωνίας, της κοινωνικής παρουσίας και της συνεργασίας μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων κατά τη διάρκεια των περιοριστικών μέτρων.

Τα ερευνητικά ευρήματα δείχνουν ότι οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες χρησιμοποιούν συχνά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις σπουδές τους, τη συνεργασία σε εργασίες, την επίλυση αποριών και την αναζήτηση συναισθηματικής υποστήριξης από συμφοιτητές και συμφοιτήτριες. Οι άτυπες αυτές μορφές επικοινωνίας φαίνεται να ενισχύουν την αίσθηση κοινότητας και να μειώνουν τα συναισθήματα απομόνωσης που συχνά αναφέρονται στη βιβλιογραφία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη της κοινωνικής παρουσίας, έννοια που συνδέεται άμεσα με το μοντέλο Community of Inquiry και με την

αίσθηση συμμετοχής σε μια διαδικτυακή μαθησιακή κοινότητα. Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν στους φοιτητές να εκφράζονται με μεγαλύτερη αμεσότητα, να αναπτύσσουν προσωπικές σχέσεις και να αισθάνονται ότι αποτελούν ενεργά μέλη μιας μαθησιακής κοινότητας. Η αίσθηση αυτή έχει συνδεθεί με υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης από τις σπουδές και αυξημένη ακαδημαϊκή επιμονή.

Η βιβλιογραφία επισημαίνει ότι η εκπαιδευτική αξιοποίηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης δεν είναι απαλλαγμένη από προκλήσεις. Η υπερβολική χρήση τους μπορεί να οδηγήσει σε διάσπαση της προσοχής, πληροφοριακή υπερφόρτωση και δυσκολίες διαχείρισης του χρόνου. Επιπλέον, ζητήματα που σχετίζονται με την προστασία προσωπικών δεδομένων, την αξιοπιστία των πληροφοριών και την επαγγελματική δεοντολογία εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο προβληματισμού για την εκπαιδευτική κοινότητα.

Η συζήτηση αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία όταν εξετάζονται οι ανάγκες φοιτητών και φοιτητριών με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Για τα άτομα αυτά, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συχνά προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες συμμετοχής και πρόσβασης στη γνώση. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των ψηφιακών περιβαλλόντων εξαρτάται από τον βαθμό προσβασιμότητας των τεχνολογικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται. Οι ψηφιακές πλατφόρμες που δεν έχουν σχεδιαστεί με βάση τις αρχές της καθολικής προσβασιμότητας ενδέχεται να δημιουργούν νέους αποκλεισμούς αντί να περιορίζουν τους ήδη υπάρχοντες.

Παρότι η βιβλιογραφία για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη, εξακολουθούν να υπάρχουν περιορισμένες έρευνες που εξετάζουν ταυτόχρονα τη μαθησιακή εμπειρία, την προσβασιμότητα και την αναπηρία μέσα από την οπτική μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών. Το συγκεκριμένο κενό αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο ελληνικό πανεπιστημιακό πλαίσιο, όπου η εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει γνωρίσει σημαντική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια.

Το συγκεκριμένο ερευνητικό κενό αποτέλεσε την αφετηρία της μελέτης, η οποία εξετάζει τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη μαθησιακή εμπειρία, στην επικοινωνία, στην προσβασιμότητα και στη συμμετοχή ατόμων με αναπηρία στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

2.6 Αναπηρία, Προσβασιμότητα και Ψηφιακή Συμπερίληψη

Η συζήτηση για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από τα ζητήματα προσβασιμότητας, αναπηρίας και ψηφιακής συμπερίληψης. Η δυνατότητα συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν εξαρτάται μόνο από την ύπαρξη τεχνολογικών εργαλείων, αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο αυτά σχεδιάζονται, οργανώνονται και αξιοποιούνται. Για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τις μεταπτυχιακές φοιτήτριες με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, η πρόσβαση σε ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά, υπό την προϋπόθεση ότι δεν αναπαράγει νέες μορφές αποκλεισμού.

Η σύγχρονη προσέγγιση της αναπηρίας έχει απομακρυνθεί σταδιακά από το αυστηρά ιατρικό μοντέλο, το οποίο εστιάζει κυρίως στη βλάβη ή στη λειτουργική δυσκολία του ατόμου, και προσεγγίζει την αναπηρία ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο άτομο και στα εμπόδια του περιβάλλοντος. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία αναγνωρίζει την αναπηρία ως εξελισσόμενη έννοια και τη συνδέει με τα εμπόδια που περιορίζουν την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία. Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για την εκπαίδευση, καθώς μετατοπίζει το ενδιαφέρον από το «τι δεν μπορεί να κάνει» το άτομο στο «ποια εμπόδια πρέπει να αρθούν» ώστε να μπορεί να συμμετέχει ισότιμα.

Στο πεδίο της εκπαίδευσης, η προσβασιμότητα συνδέεται με το δικαίωμα όλων των ατόμων να συμμετέχουν στη μαθησιακή διαδικασία χωρίς διακρίσεις. Το άρθρο 24 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία αναφέρεται στο δικαίωμα στην εκπαίδευση, ενώ το άρθρο 9 αναδεικνύει την προσβασιμότητα ως βασική προϋπόθεση συμμετοχής στην κοινωνική ζωή, στις υπηρεσίες, στην πληροφορία και στην επικοινωνία. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι η εκπαιδευτική προσβασιμότητα δεν περιορίζεται στην είσοδο σε έναν φυσικό χώρο, αλλά περιλαμβάνει και την πρόσβαση σε ψηφιακό υλικό, εκπαιδευτικές πλατφόρμες, διαδικτυακές κοινότητες, κοινωνικά δίκτυα και εργαλεία επικοινωνίας.

Η Unesco, στην έκθεση Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education: All Means All, υπογραμμίζει ότι η συμπερίληψη στην εκπαίδευση δεν αφορά μόνο την παρουσία των ατόμων σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, αλλά και την ουσιαστική συμμετοχή,

την αναγνώριση της διαφορετικότητας και την άρση των εμποδίων που δημιουργούν αποκλεισμούς. Η διάσταση αυτή έχει άμεση σχέση με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, καθώς η ψηφιακή πρόσβαση μπορεί να διευρύνει τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες, αλλά μπορεί και να αναπαράγει ανισότητες όταν δεν σχεδιάζεται με βάση τις ανάγκες διαφορετικών ομάδων φοιτητών και φοιτητριών.

Η ψηφιακή προσβασιμότητα αφορά τον βαθμό στον οποίο οι ψηφιακές τεχνολογίες, οι ιστότοποι, οι εφαρμογές και οι πλατφόρμες μπορούν να χρησιμοποιηθούν από άτομα με διαφορετικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων ατόμων με οπτικές, ακουστικές, κινητικές, γνωστικές ή νευρολογικές δυσκολίες. Οι Οδηγίες Προσβασιμότητας Περιεχομένου Ιστού (Web Content Accessibility Guidelines) του World Wide Web Consortium αποτελούν το πιο αναγνωρισμένο διεθνές πλαίσιο για την αξιολόγηση της ψηφιακής προσβασιμότητας. Οι WCAG 2.2 οργανώνονται γύρω από τέσσερις βασικές αρχές: το περιεχόμενο πρέπει να είναι αντιληπτό, λειτουργικό, κατανοητό και ανθεκτικό. Οι αρχές αυτές δεν αφορούν μόνο τεχνικές προδιαγραφές, αλλά και την ίδια την ποιότητα της εκπαιδευτικής εμπειρίας.

Στην ευρωπαϊκή πολιτική, η ψηφιακή προσβασιμότητα έχει ενισχυθεί μέσα από την Οδηγία (Ε.Ε) 2016/2102 για την προσβασιμότητα των ιστοτόπων και των εφαρμογών κινητών συσκευών των οργανισμών του δημόσιου τομέα. Η συγκεκριμένη οδηγία συνδέει την ψηφιακή προσβασιμότητα με τη δημόσια λογοδοσία και την ισότιμη πρόσβαση στις υπηρεσίες. Αν και η οδηγία αφορά κυρίως φορείς του δημόσιου τομέα, η λογική της επηρεάζει και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, καθώς τα πανεπιστήμια καλούνται να διασφαλίζουν ότι οι ψηφιακές υπηρεσίες και οι πλατφόρμες τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους φοιτητές και όλες τις φοιτήτριες.

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η προσβασιμότητα αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, επειδή η εκπαιδευτική εμπειρία διαμεσολαβείται σχεδόν ολοκληρωτικά από ψηφιακά εργαλεία. Ένα μη προσβάσιμο αρχείο, ένα βίντεο χωρίς υπότιτλους, μια πλατφόρμα που δεν συνεργάζεται επαρκώς με αναγνώστες οθόνης ή μια διαδικασία αξιολόγησης που δεν λαμβάνει υπόψη χρόνιες παθήσεις και κόπωση μπορούν να δημιουργήσουν πραγματικά εμπόδια στη συμμετοχή. Για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τις μεταπτυχιακές φοιτήτριες με αόρατες αναπηρίες ή χρόνια νοσήματα, όπως αυτοάνοσα νοσήματα, τα εμπόδια αυτά δεν είναι πάντα

ορατά στους διδάσκοντες ή στους συμφοιτητές, γεγονός που μπορεί να δυσκολεύει ακόμη περισσότερο την αναγνώριση και την υποστήριξη των αναγκών τους.

Η ψηφιακή συμπερίληψη, επομένως, δεν ταυτίζεται με την απλή παροχή πρόσβασης στο διαδίκτυο. Περιλαμβάνει τη δυνατότητα ουσιαστικής χρήσης των ψηφιακών περιβαλλόντων, την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων, την πρόσβαση σε υποστηρικτικές τεχνολογίες και τη συμμετοχή σε μαθησιακές κοινότητες χωρίς αποκλεισμούς. Στο επίπεδο της ανώτατης εκπαίδευσης, η συμπερίληψη απαιτεί συνδυασμό τεχνικού σχεδιασμού, παιδαγωγικής ευαισθησίας και θεσμικής υποστήριξης. Η τεχνολογία από μόνη της δεν αρκεί. Το κρίσιμο ζήτημα είναι αν η τεχνολογία εντάσσεται σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον που αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα των φοιτητών και φοιτητριών και διαμορφώνει συνθήκες πραγματικής συμμετοχής.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εντάσσονται σε αυτή τη συζήτηση με έναν διττό τρόπο. Από τη μία πλευρά, μπορούν να προσφέρουν εναλλακτικά κανάλια επικοινωνίας, κοινότητες υποστήριξης και χώρους έκφρασης για άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Από την άλλη πλευρά, δεν είναι όλα τα κοινωνικά δίκτυα εξίσου προσβάσιμα ούτε χρησιμοποιούνται από όλους με τον ίδιο τρόπο. Η υπεροχή της εικόνας, η ταχύτητα της πληροφορίας, η ανάγκη συνεχούς συμμετοχής και η αλγοριθμική ορατότητα μπορούν να δημιουργήσουν νέες μορφές αποκλεισμού ή πίεσης, ιδιαίτερα για άτομα που βιώνουν κόπωση, αισθητηριακές δυσκολίες ή περιορισμούς στη χρήση ψηφιακών εργαλείων.

Για την παρούσα διπλωματική εργασία, η έννοια της προσβασιμότητας δεν εξετάζεται ως τεχνικό ζήτημα δευτερεύουσας σημασίας, αλλά ως βασική παράμετρος της μαθησιακής εμπειρίας. Η διερεύνηση των αντιλήψεων μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την αναπηρία επιτρέπει να αναδειχθεί όχι μόνο αν οι ψηφιακές πλατφόρμες χρησιμοποιούνται, αλλά και αν γίνονται υποστηρικτικές, προσβάσιμες και συμπεριληπτικές. Με αυτόν τον τρόπο, η εργασία συνδέει τη θεωρητική συζήτηση για την ψηφιακή συμπερίληψη με την εμπειρία των ίδιων των φοιτητών και φοιτητριών.

2.7 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Άτομα με Αναπηρία

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν δημιουργήσει νέους τρόπους ανάδειξης, επικοινωνίας και κοινωνικής συμμετοχής για τα άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Σε αντίθεση με παλαιότερες μορφές δημόσιας εκπροσώπησης, όπου η εικόνα της αναπηρίας αποτελούνταν κυρίως από θεσμούς, μέσα ενημέρωσης ή ειδικούς, τα κοινωνικά δίκτυα επιτρέπουν στα ίδια τα άτομα να μιλούν για την εμπειρία τους, να συγκροτούν κοινότητες και να διεκδικούν χώρο στον δημόσιο λόγο.

Η βιβλιογραφία δείχνει ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι ενδυνάμωσης, ιδιαίτερα όταν προσφέρουν δυνατότητες αυτοέκφρασης, δικτύωσης και ανταλλαγής βιωμάτων. Άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα αξιοποιούν συχνά ψηφιακές πλατφόρμες για να μοιραστούν εμπειρίες, να αναζητήσουν πρακτικές πληροφορίες, να συμμετάσχουν σε κοινότητες υποστήριξης και να αναπτύξουν μορφές συλλογικής ταυτότητας. Η δυνατότητα αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για άτομα που βιώνουν κοινωνική απομόνωση, περιορισμούς μετακίνησης, κόπωση ή δυσκολίες συμμετοχής σε φυσικούς χώρους.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συμβάλλουν στην ανάδειξη ζητημάτων που συχνά παραμένουν αόρατα στον δημόσιο λόγο. Οι αόρατες αναπηρίες και τα χρόνια νοσήματα, όπως τα αυτοάνοσα, η σκλήρυνση κατά πλάκας, οι χρόνιοι πόνοι ή οι ψυχικές δυσκολίες, δεν αναγνωρίζονται πάντα εύκολα από το κοινωνικό περιβάλλον. Μέσα από τις ψηφιακές αφηγήσεις, τα άτομα μπορούν να εξηγήσουν πτυχές της καθημερινότητάς τους που δεν γίνονται άμεσα αντιληπτές, αναδεικνύοντας ότι η αναπηρία δεν είναι πάντοτε ορατή ούτε βιώνεται με τον ίδιο τρόπο από όλους.

Ωστόσο, η σχέση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με την αναπηρία δεν είναι απλή ούτε αποκλειστικά θετική. Η ψηφιακή δημόσια παρουσία μπορεί να προσφέρει ενδυνάμωση, αλλά μπορεί και να εκθέσει τα άτομα σε στερεότυπα, αμφισβήτηση, επιθετικότητα ή πίεση για συγκεκριμένους τρόπους αυτοπαρουσίασης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η αναπηρία παρουσιάζεται είτε μέσα από το σχήμα του οίκτου είτε μέσα από το σχήμα της «ηρωοποίησης». Και οι δύο προσεγγίσεις περιορίζουν την πολυπλοκότητα της εμπειρίας, καθώς μετατρέπουν το άτομο είτε σε αντικείμενο οίκτου είτε σε υπερβολικά θετικό πρότυπο αντοχής.

Η κριτική βιβλιογραφία για την αναπηρία έχει επισημάνει ότι η δημόσια αναπαράσταση των ατόμων με αναπηρία συχνά κινείται ανάμεσα σε δύο άκρα: την παθητικοποίηση και την εξιδανίκευση. Στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αυτό το φαινόμενο μπορεί να ενισχυθεί μέσα από αλγοριθμικές λογικές ανάδειξης, όπου προβάλλονται περισσότερο περιεχόμενα που προκαλούν έντονη συναισθηματική αντίδραση. Έτσι, η καθημερινή, απλή και ρεαλιστική εμπειρία της αναπηρίας συχνά υποχωρεί μπροστά σε περιεχόμενο που είναι πιο συγκινητικό, πιο εντυπωσιακό ή πιο εύκολα κοινοποιήσιμο.

Για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τις μεταπτυχιακές φοιτήτριες με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως άτυπα δίκτυα υποστήριξης κατά τη διάρκεια των σπουδών. Ομάδες στο Facebook, κοινότητες στο Instagram, βίντεο στο YouTube ή συζητήσεις σε εφαρμογές άμεσης επικοινωνίας μπορούν να προσφέρουν πληροφορίες για σπουδές, προσβασιμότητα, δικαιώματα, πρακτικές διευκολύνσεις και ψυχολογική ενίσχυση. Η διάσταση αυτή συνδέεται ιδιαίτερα με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπου η ακαδημαϊκή εμπειρία δεν διαμορφώνεται μόνο μέσα από την επίσημη πλατφόρμα μάθησης, αλλά και μέσα από ανεπίσημα δίκτυα επικοινωνίας.

Παρά τις δυνατότητες αυτές, η συμμετοχή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προϋποθέτει και η ίδια μορφές πρόσβασης. Οι πλατφόρμες δεν είναι πάντοτε πλήρως προσβάσιμες για χρήστες με οπτικές, ακουστικές, κινητικές, γνωστικές ή νευρολογικές δυσκολίες. Η έλλειψη εναλλακτικού κειμένου σε εικόνες, τα βίντεο χωρίς υπότιτλους, η υπερβολικά γρήγορη ροή πληροφορίας, η μη συμβατότητα με υποστηρικτικές τεχνολογίες και η δυσκολία πλοήγησης μπορούν να περιορίσουν ουσιαστικά τη συμμετοχή. Η ψηφιακή παρουσία, επομένως, δεν εξασφαλίζει αυτόματα ψηφιακή ισότητα.

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται και στο ζήτημα της ψυχολογικής επιβάρυνσης. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να προσφέρουν αίσθηση κοινότητας, αλλά μπορούν και να εντείνουν τη σύγκριση, την έκθεση και την πίεση για διαρκή παρουσία. Για άτομα με χρόνια νοσήματα ή αόρατες αναπηρίες, η ανάγκη να εξηγούν συνεχώς την κατάστασή τους ή να αποδεικνύουν την δυσκολία τους μπορεί να λειτουργήσει επιβαρυντικά. Η ψηφιακή αυτοέκφραση, αν και σημαντική, δεν είναι πάντοτε ανέξοδη συναισθηματικά.

Η εκπαιδευτική διάσταση του ζητήματος είναι ιδιαίτερα κρίσιμη. Όταν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αξιοποιούνται από μεταπτυχιακούς φοιτητές και μεταπτυχιακές φοιτήτριες για μαθησιακούς ή υποστηρικτικούς σκοπούς, η προσβασιμότητα και η συμπερίληψη πρέπει να αντιμετωπίζονται ως οργανικά στοιχεία της μαθησιακής εμπειρίας. Δεν αρκεί η ύπαρξη μιας ομάδας ή μιας πλατφόρμας· χρειάζεται να εξετάζεται ποιοι μπορούν πραγματικά να συμμετέχουν, με ποιους όρους, με ποιες διευκολύνσεις και με ποια αίσθηση ασφάλειας.

Η παρούσα έρευνα συνδέεται με αυτή τη συζήτηση, καθώς εξετάζει τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών για την αναπηρία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και για τη συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη συμμετοχή ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Το ενδιαφέρον δεν περιορίζεται στο αν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται, αλλά επεκτείνεται στο πώς νοηματοδοτούνται από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες: ως χώροι πληροφόρησης, υποστήριξης, ορατότητας, πίεσης ή αποκλεισμού.

2.8 Ερευνητικό Κενό

Η επισκόπηση της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας ανέδειξε ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν πλέον εδραιωθεί ως σημαντικό στοιχείο της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Η έρευνα έχει τεκμηριώσει τη συμβολή τους στην επικοινωνία, στη συνεργασία, στην ανταλλαγή γνώσεων και στην ανάπτυξη κοινοτήτων μάθησης, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα ανώτατης και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα, η προσβασιμότητα και η ψηφιακή συμπερίληψη αποτελούν ζητήματα που απασχολούν ολοένα περισσότερο τη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα, καθώς η εκπαιδευτική συμμετοχή συνδέεται άμεσα με την ισότιμη πρόσβαση στα ψηφιακά περιβάλλοντα.

Οι μελέτες που εξετάζουν τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαίδευση επικεντρώνονται κυρίως στη μαθησιακή εμπειρία, στη συνεργασία μεταξύ των φοιτητών, στην αλληλεπίδραση με τους διδάσκοντες και στην ανάπτυξη ψηφιακών μαθησιακών κοινοτήτων. Ερευνητές όπως οι Greenhow και Lewin (2016), Junco et al. (2011), Manca και Ranieri (2016) και Tess (2013) έχουν αναδείξει τις δυνατότητες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως εργαλείων ενίσχυσης της συμμετοχής, της συνεργασίας και της ακαδημαϊκής εμπλοκής των φοιτητών. Παρότι τα ευρήματα αυτά προσφέρουν σημαντικές γνώσεις για τον εκπαιδευτικό

ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η αναπηρία και η προσβασιμότητα συνήθως δεν αποτελούν βασικές μεταβλητές ανάλυσης.

Από την άλλη πλευρά, η βιβλιογραφία που αφορά την αναπηρία, την ψηφιακή προσβασιμότητα και τη συμπερίληψη επικεντρώνεται κυρίως στα τεχνολογικά, κοινωνικά και θεσμικά εμπόδια που επηρεάζουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση και στην κοινωνική ζωή. Οι Ellis και Kent (2011), καθώς και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (United Nations, 2006), αναδεικνύουν τη σημασία της ισότιμης πρόσβασης στις ψηφιακές τεχνολογίες και της άρσης των εμποδίων που περιορίζουν τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες προσεγγίσεις εξετάζουν κυρίως την ψηφιακή συμμετοχή σε ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο και λιγότερο τη σύνδεσή της με τη μαθησιακή εμπειρία μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών.

Αντίστοιχα, η έρευνα για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχει εστιάσει στην ανάπτυξη θεωρητικών μοντέλων, στη μαθησιακή αποτελεσματικότητα, στην κοινωνική παρουσία, στην αλληλεπίδραση και στην ακαδημαϊκή επιμονή των φοιτητών (Garrison et al., 2000· Manca & Ranieri, 2016). Παρότι η προσβασιμότητα αναγνωρίζεται ως βασική προϋπόθεση για την επιτυχή συμμετοχή όλων των εκπαιδευομένων, ο αριθμός των μελετών που εξετάζουν συνδυαστικά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την αναπηρία παραμένει περιορισμένος. Η βιβλιογραφική αναζήτηση έδειξε επίσης ότι οι περισσότερες διαθέσιμες έρευνες αφορούν προπτυχιακούς φοιτητές ή μικτούς φοιτητικούς πληθυσμούς. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες εμφανίζονται σπανιότερα ως διακριτό αντικείμενο μελέτης, παρά το γεγονός ότι πρόκειται για πληθυσμό με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Οι απαιτήσεις των μεταπτυχιακών σπουδών, η συχνή συνύπαρξη επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων, καθώς και η αυξημένη ανάγκη αυτορρύθμισης της μάθησης διαμορφώνουν διαφορετικές συνθήκες συμμετοχής σε σχέση με άλλες κατηγορίες φοιτητών.

Στο ελληνικό πλαίσιο, το συγκεκριμένο κενό γίνεται ακόμη πιο εμφανές. Παρά την ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και τη σημαντική συμβολή του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου στη διεύρυνση της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, οι έρευνες που συνδέουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με τη μαθησιακή εμπειρία, την προσβασιμότητα και την αναπηρία παραμένουν περιορισμένες. Ακόμη λιγότερες είναι οι μελέτες που εξετάζουν τις

αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών για τα ζητήματα αυτά μέσα από το πρίσμα της προσωπικής τους εμπειρίας.

Το κενό που εντοπίζεται δεν αφορά μόνο την περιορισμένη διαθεσιμότητα σχετικών ερευνών, αλλά και την ανάγκη μιας περισσότερο ολιστικής προσέγγισης. Η υφιστάμενη βιβλιογραφία συνήθως εξετάζει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την αναπηρία ως διακριτά ερευνητικά πεδία. Η αλληλεπίδραση των τριών αυτών παραμέτρων δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς, ιδιαίτερα από την οπτική των ίδιων των μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών.

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να καλύψει αυτή την ερευνητική ανάγκη διερευνώντας τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εστιάζοντας ταυτόχρονα στη μαθησιακή εμπειρία, στην προσβασιμότητα, στην αναπηρία και στα χρόνια νοσήματα. Η μελέτη αυτή επιδιώκει να φωτίσει πτυχές που δεν έχουν αναδειχθεί επαρκώς από προηγούμενες έρευνες και να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των συνθηκών που επηρεάζουν τη συμμετοχή των φοιτητών και φοιτητριών στα σύγχρονα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα.

Η συμβολή της έρευνας αναμένεται να είναι διττή. Σε θεωρητικό επίπεδο, επιδιώκεται η σύνδεση τριών πεδίων που συνήθως μελετώνται ανεξάρτητα μεταξύ τους. Σε πρακτικό επίπεδο, τα ευρήματα μπορούν να αξιοποιηθούν για τον σχεδιασμό περισσότερο προσβάσιμων, συμπεριληπτικών και υποστηρικτικών εκπαιδευτικών πρακτικών στην εξ αποστάσεως ανώτατη εκπαίδευση, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις εμπειρίες διαφορετικών ομάδων μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών.

Κεφάλαιο 3 - Μεθοδολογία της έρευνας

3.1 Ερευνητική προσέγγιση

Η παρούσα έρευνα υιοθετεί ποσοτική ερευνητική προσέγγιση, καθώς επιδιώκει να διερευνήσει τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τη μαθησιακή εμπειρία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, την προσβασιμότητα και την αναπηρία. Η επιλογή της ποσοτικής προσέγγισης κρίθηκε κατάλληλη, επειδή επιτρέπει τη συλλογή δεδομένων από μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων και την αποτύπωση τάσεων, στάσεων και απόψεων μέσα από δομημένες ερωτήσεις.

Η έρευνα έχει περιγραφικό χαρακτήρα, καθώς δεν αποσκοπεί στον έλεγχο αιτιωδών σχέσεων ούτε στην εφαρμογή πειραματικής παρέμβασης. Αντίθετα, επιχειρεί να καταγράψει και να ερμηνεύσει τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων/ουσών σχετικά με ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό και κοινωνικό ζήτημα. Η περιγραφική έρευνα χρησιμοποιείται συχνά στις κοινωνικές και εκπαιδευτικές επιστήμες, όταν ο ερευνητής επιθυμεί να αποτυπώσει χαρακτηριστικά, στάσεις ή απόψεις ενός συγκεκριμένου πληθυσμού.

Η ποσοτική μέθοδος επιτρέπει την οργάνωση των απαντήσεων σε μετρήσιμες κατηγορίες, την παρουσίαση ποσοστών και συχνοτήτων και τη συστηματική ερμηνεία των ευρημάτων. Στην παρούσα εργασία, η συγκεκριμένη προσέγγιση εξυπηρετεί τον σκοπό της έρευνας, καθώς οι αντιλήψεις των συμμετεχόντων για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την αναπηρία και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορούν να αποτυπωθούν μέσα από ερωτήσεις κλειστού τύπου, πολλαπλής επιλογής και σύντομες ανοιχτές απαντήσεις.

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, το οποίο δημιουργήθηκε στην ηλεκτρονική πλατφόρμα Google Forms. Η χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου συνδέεται άμεσα με το αντικείμενο της έρευνας, καθώς η μελέτη αφορά ψηφιακά περιβάλλοντα, μέσα κοινωνικής δικτύωσης και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η ηλεκτρονική μορφή διευκόλυνε επίσης τη γρήγορη διάχυση του εργαλείου, την ανώνυμη συμμετοχή και την άμεση συγκέντρωση των απαντήσεων σε μορφή κατάλληλη για ανάλυση.

Η έρευνα βασίστηκε σε δειγματοληψία ευκολίας, καθώς οι συμμετέχοντες προσεγγίστηκαν μέσω διαδικτυακής διάχυσης του ερωτηματολογίου και η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική. Αν και η συγκεκριμένη μέθοδος δεν επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων στο σύνολο του πληθυσμού των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών, είναι κατάλληλη για διερευνητικές και περιγραφικές μελέτες που επιδιώκουν να καταγράψουν τάσεις και αντιλήψεις μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό και ερευνητικό πλαίσιο.

Η παρούσα μελέτη δεν περιορίζεται στην απλή καταγραφή των απαντήσεων. Τα ποσοτικά ευρήματα ερμηνεύονται σε συνάρτηση με το θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ώστε να αναδειχθεί η διασύνδεση ανάμεσα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, την προσβασιμότητα και την αναπηρία. Με τον τρόπο αυτό, η ερευνητική προσέγγιση συνδέεται οργανικά με τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας.

Παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον της βιβλιογραφίας για τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαίδευση, εξακολουθούν να υπάρχουν περιορισμένες μελέτες που εξετάζουν συνδυαστικά τη σχέση τους με την αναπηρία, την προσβασιμότητα και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε επίπεδο μεταπτυχιακών σπουδών. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να συμβάλει στην κάλυψη αυτού του ερευνητικού κενού, αναδεικνύοντας τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τον ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση περισσότερο συμπεριληπτικών και προσβάσιμων μαθησιακών περιβαλλόντων.

3.2 Δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτέλεσαν 60 μεταπτυχιακοί φοιτητές και μεταπτυχιακές φοιτήτριες, καθώς και ένας υποψήφιος διδάκτορας, οι οποίοι συμμετείχαν εθελοντικά στην έρευνα μέσω της συμπλήρωσης ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Οι συμμετέχοντες/ουσες προέρχονταν από προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών και διέθεταν εμπειρία χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών και μέσων κοινωνικής δικτύωσης στο πλαίσιο των σπουδών τους.

Η δειγματοληψία επιλέχθηκε επειδή ανταποκρίνεται στον χαρακτήρα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, η οποία αποσκοπεί στην διερεύνηση αντιλήψεων και εμπειριών γύρω από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την αναπηρία, τα χρόνια νοσήματα και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Το δείγμα δεν επιδιώκει στατιστική αντιπροσωπευτικότητα του γενικού

πληθυσμού, αλλά την αποτύπωση τάσεων, στάσεων και προβληματισμών από άτομα που είχαν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν στην έρευνα μέσω διαδικτυακής πρόσβασης.

Για την υποστήριξη της διάχυσης της έρευνας δημιουργήθηκε ιδιωτική ομάδα στο Facebook με τίτλο «Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης στη Διαδικτυακή Εκπαίδευση - Ομάδα Μελέτης», η οποία αριθμούσε 31 μέλη κατά τη φάση της έρευνας. Η ομάδα χρησιμοποιήθηκε ως βοηθητικό κανάλι ενημέρωσης και προώθησης του ερωτηματολογίου. Ωστόσο, δεν αποτελεί το βασικό δείγμα της έρευνας, καθώς η τελική συλλογή των απαντήσεων πραγματοποιήθηκε μέσω του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου Google Forms και ευρύτερης διαδικτυακής διάχυσης.

Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούσαν δημογραφικά στοιχεία, χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ύπαρξη αναπηρίας ή χρόνιου νοσήματος, αντιλήψεις για την εικόνα της αναπηρίας στα social media, καθώς και απόψεις για τη συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην υποστήριξη ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου, ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και ανοιχτές ερωτήσεις, ώστε να συλλεχθούν τόσο ποσοτικά δεδομένα όσο και σύντομες προσωπικές τοποθετήσεις.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ήταν ανώνυμη και εθελοντική. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες ενημερώθηκαν από την αρχή ότι τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς και ότι η συμπλήρωση απαιτούσε περίπου τρία λεπτά. Η σύντομη διάρκεια του ερωτηματολογίου επιλέχθηκε ώστε να διευκολυνθεί η συμμετοχή και να περιοριστεί η πιθανότητα εγκατάλειψης της διαδικασίας πριν από την ολοκλήρωσή της.

Το τελικό δείγμα των 61 απαντήσεων κρίνεται επαρκές για τον περιγραφικό χαρακτήρα της έρευνας, καθώς επιτρέπει την αποτύπωση βασικών τάσεων σχετικά με το υπό διερεύνηση φαινόμενο. Τα ευρήματα δεν μπορούν να γενικευθούν στο σύνολο του πληθυσμού, προσφέρουν όμως χρήσιμες ενδείξεις για τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες αντιλαμβάνονται τη σύνδεση μεταξύ μέσων κοινωνικής δικτύωσης, της αναπηρίας, των χρόνιων νοσημάτων και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

3.3 Εργαλείο Συλλογής Δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε δομημένο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο δημιουργήθηκε και διανεμήθηκε μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας Google Forms. Η επιλογή του συγκεκριμένου εργαλείου κρίθηκε κατάλληλη για τους σκοπούς της έρευνας, καθώς διευκολύνει τη γρήγορη διάχυση του ερωτηματολογίου, την ανώνυμη συμμετοχή των ερωτώμενων και την αυτόματη καταγραφή των απαντήσεων σε ψηφιακή μορφή. Επιπλέον, η ηλεκτρονική μορφή του εργαλείου συνάδει με το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, το οποίο σχετίζεται με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την ψηφιακή επικοινωνία και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε από την ερευνήτρια έπειτα από μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας γύρω από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την αναπηρία, τα χρόνια νοσήματα, την ψηφιακή συμπερίληψη και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η διαμόρφωση των ερωτήσεων βασίστηκε στους σκοπούς και στα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης, ώστε να συλλεχθούν δεδομένα που να επιτρέπουν τη διερεύνηση των αντιλήψεων των συμμετεχόντων/ουσών σχετικά με τα υπό εξέταση ζητήματα.

Το εργαλείο περιλαμβάνει συνολικά δεκαεπτά ερωτήσεις. Οι πρώτες ερωτήσεις αφορούσαν βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η ηλικία και το φύλο των συμμετεχόντων/ουσών, καθώς και η ύπαρξη ή μη αναπηρίας ή χρόνιου νοσήματος. Η συλλογή των συγκεκριμένων στοιχείων κρίθηκε απαραίτητη προκειμένου να αποτυπωθούν τα βασικά χαρακτηριστικά του δείγματος και να καταστεί δυνατή η ερμηνεία των αποτελεσμάτων στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

Η δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου επικεντρώθηκε στη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν εάν χρησιμοποιούν μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ποιες πλατφόρμες χρησιμοποιούν πιο συχνά, επιλέγοντας ανάμεσα σε εφαρμογές όπως το Facebook, το Instagram, το TikTok, το YouTube και το X (πρώην Twitter). Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις είχαν ως στόχο να καταγράψουν το επίπεδο εξοικείωσης των συμμετεχόντων/ουσών με τα κοινωνικά δίκτυα και τις πλατφόρμες που κυριαρχούν στην καθημερινή τους ψηφιακή δραστηριότητα.

Στη συνέχεια, το ερωτηματολόγιο διερεύνησε τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τον τρόπο παρουσίασης της αναπηρίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Οι ερωτήσεις αφορούσαν τον βαθμό στον οποίο η αναπηρία παρουσιάζεται με ρεαλιστικό τρόπο, τις κυρίαρχες μορφές αναπαράστασης των ατόμων με αναπηρία και την επάρκεια της ενημέρωσης γύρω από τις λεγόμενες «αόρατες» αναπηρίες και τα χρόνια νοσήματα. Το συγκεκριμένο τμήμα συνδέεται άμεσα με το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας, καθώς εξετάζει ζητήματα κοινωνικής αναπαράστασης, στερεοτύπων και ψηφιακής προβολής.

Ακολούθησαν ερωτήσεις που διερευνούσαν τις απόψεις των συμμετεχόντων/ουσών σχετικά με τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην έκφραση, στην κοινωνική αποδοχή και στην ψυχολογική υποστήριξη ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Εξετάστηκε κατά πόσο οι συμμετέχοντες/ουσες θεωρούν ότι τα κοινωνικά δίκτυα επηρεάζουν την κοινωνική σύνδεση των ατόμων αυτών και συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση της κοινωνίας γύρω από ζητήματα αναπηρίας.

Ιδιαίτερη θέση στο ερωτηματολόγιο κατείχαν οι ερωτήσεις που σχετίζονταν με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Οι συμμετέχοντες/ουσες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν μεταξύ παραγόντων όπως η έλλειψη κατανόησης από την κοινωνία, τα προβλήματα προσβασιμότητας, η ψυχολογική πίεση, τα κοινωνικά στερεότυπα, η απομόνωση και οι δυσκολίες στην εκπαίδευση ή στην εργασία. Η συγκεκριμένη θεματική ενότητα επιτρέπει τη σύνδεση των ευρημάτων με τη συζήτηση περί κοινωνικών εμποδίων και συμπερίληψης που αναπτύχθηκε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας.

Το τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου εστίασε στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στη σχέση της με την αναπηρία και τα χρόνια νοσήματα. Οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με το κατά πόσο η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά για άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, καθώς και κατά πόσο η κοινωνία κατανοεί τις δυσκολίες που βιώνουν οι συγκεκριμένες ομάδες. Το ερωτηματολόγιο ολοκληρωνόταν με δύο ανοιχτές ερωτήσεις, μέσω των οποίων οι συμμετέχοντες μπορούσαν να διατυπώσουν προσωπικές απόψεις, προτάσεις ή βιώματα σχετικά με την αναπηρία, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την προσβασιμότητα.

Η πλειονότητα των ερωτήσεων ήταν κλειστού τύπου, γεγονός που διευκόλυνε τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων και την ποσοτική αποτύπωση των απόψεων των συμμετεχόντων/ουσών. Η ύπαρξη περιορισμένου αριθμού ανοικτών ερωτήσεων παρέχει τη δυνατότητα καταγραφής προσωπικών εμπειριών και σχολίων, εμπλουτίζοντας την ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

3.4 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου που δημιουργήθηκε στην ηλεκτρονική πλατφόρμα Google Forms. Η επιλογή της ηλεκτρονικής μορφής κρίθηκε κατάλληλη λόγω της ευκολίας πρόσβασης, της δυνατότητας άμεσης διάχυσης σε διαφορετικά ψηφιακά περιβάλλοντα και της αυτόματης καταγραφής των απαντήσεων σε ψηφιακή μορφή. Επιπλέον, η χρήση διαδικτυακού ερωτηματολογίου συνάδει με το αντικείμενο της έρευνας, το οποίο συνδέεται άμεσα με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα ψηφιακά περιβάλλοντα επικοινωνίας.

Πριν από τη διάθεση του ερωτηματολογίου, διαμορφώθηκε ενημερωτικό κείμενο στο οποίο παρουσιάζεται ο σκοπός της έρευνας, η ακαδημαϊκή της φύση, η ανωνυμία της συμμετοχής και η αποκλειστικά ερευνητική χρήση των δεδομένων. Οι συμμετέχοντες/ουσες ενημερώνονταν ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ήταν εθελοντική και ότι μπορούσαν να διακόψουν τη συμμετοχή τους οποιαδήποτε στιγμή χωρίς καμία συνέπεια. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου απαιτούσε περίπου τρία λεπτά, γεγονός που συνέβαλε στην διευκόλυνση της συμμετοχής.

Για την υποστήριξη της έρευνας δημιουργήθηκε ιδιωτική ομάδα στο Facebook με τίτλο «Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης στην Διαδικτυακή Εκπαίδευση - Ομάδα Μελέτης». Κατά τη διάρκεια της συλλογής των δεδομένων η ομάδα αριθμούσε 31 μέλη. Ο ρόλος της ήταν κυρίως ενημερωτικός και υποστηρικτικός, καθώς χρησιμοποιήθηκε για την κοινοποίηση πληροφοριών σχετικά με την έρευνα και τη διάχυση του συνδέσμου του ερωτηματολογίου.

Η ανταπόκριση μέσω της συγκεκριμένης ομάδας υπήρξε περιορισμένη και δεν αποτελεί την κύρια πηγή συγκέντρωσης δεδομένων. Για τον λόγο αυτό το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε ευρύτερα μέσω διαδικτυακών καναλιών επικοινωνίας και κοινωνικών δικτύων, προκειμένου να προσεγγιστεί μεγαλύτερος αριθμός πιθανών συμμετεχόντων/ουσών. Η πρακτική αυτή είναι

συνηθισμένη σε έρευνες που βασίζονται σε διαδικτυακή δειγματοληψία ευκολίας και επιτρέπει τη συγκέντρωση επαρκούς αριθμού απαντήσεων μέσα σε περιορισμένο χρονικό διάστημα.

Μετά την ολοκλήρωση της περιόδου συλλογής δεδομένων πραγματοποιήθηκε έλεγχος των απαντήσεων ως προς την πληρότητα και την καταλληλότητά τους για ανάλυση. Από τη διαδικασία αυτή προέκυψαν συνολικά 61 έγκυρα ερωτηματολόγια, τα οποία αποτέλεσαν το τελικό δείγμα της έρευνας. Δεν εντοπίστηκαν διπλές ή εμφανώς ελλειπείς καταχωρήσεις που να απαιτούν αποκλεισμό από την ανάλυση.

Η ηλεκτρονική συλλογή δεδομένων παρουσιάζει ορισμένα πλεονεκτήματα. Κατέστη δυνατή η πρόσβαση σε συμμετέχοντες/ουσες διαφορετικών ηλικιακών ομάδων, η γρήγορη συγκέντρωση των απαντήσεων και η άμεση μεταφορά των δεδομένων σε μορφή κατάλληλη για στατιστική επεξεργασία. Επιπρόσθετα, η ανωνυμία που παρέχει το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο Google Forms πιθανόν συνέβαλε στην ειλικρινέστερη διατύπωση απόψεων σχετικά με ευαίσθητα ζητήματα, όπως η αναπηρία, τα χρόνια νοσήματα και οι κοινωνικές στάσεις απέναντι στις συγκεκριμένες ομάδες.

Παρά τα πλεονεκτήματα αυτά, η διαδικτυακή συλλογή δεδομένων συνοδεύεται και από περιορισμούς. Η συμμετοχή προϋποθέτει πρόσβαση στο διαδίκτυο και βασικές ψηφιακές δεξιότητες, γεγονός που ενδέχεται να αποκλείει ορισμένες κατηγορίες ατόμων. Επιπλέον, η δειγματοληψία δεν επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων στο σύνολο του πληθυσμού. Οι περιορισμοί αυτοί λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία των ευρημάτων και θα συζητηθούν αναλυτικότερα στο Κεφάλαιο 6.

Η διαδικασία συλλογής δεδομένων ολοκληρώθηκε με τρόπο που διασφαλίζει την ομαλή συγκέντρωση των απαιτούμενων πληροφοριών και επέτρεψε την επόμενη φάση της έρευνας, δηλαδή τη στατιστική ανάλυση και την ερμηνεία των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν.

3.5 Ηθική και δεοντολογία της έρευνας

Η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας βασίστηκε στις αρχές της ερευνητικής δεοντολογίας, με ιδιαίτερη μέριμνα για την προστασία των συμμετεχόντων και τη διασφάλιση της ανωνυμίας τους. Δεδομένου ότι το αντικείμενο της μελέτης συνδέεται με ζητήματα αναπηρίας, χρόνιων

νοσημάτων, κοινωνικών αντιλήψεων και προσωπικών εμπειριών, η ερευνητική διαδικασία σχεδιάστηκε με προσοχή, ώστε να αποφεύγεται οποιαδήποτε μορφή πίεσης, έκθεσης ή ταυτοποίησης των συμμετεχόντων/ουσών.

Πριν από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες/ουσες ενημερώθηκαν για τον σκοπό της έρευνας, το ακαδημαϊκό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται, τη διάρκεια συμπλήρωσης και τον τρόπο αξιοποίησης των δεδομένων. Στο ενημερωτικό κείμενο αναφερόταν ότι η έρευνα πραγματοποιείται στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε Συστήματα Εξ Αποστάσεως Διδασκαλίας και Μάθησης-Επιστήμες της Αγωγής» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Η συμμετοχή ήταν εθελοντική και ανώνυμη. Οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν αν θα απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο, χωρίς καμία υποχρέωση συμμετοχής. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θεωρήθηκε ένδειξη ενημερωμένης συγκατάθεσης, καθώς πριν από την έναρξη της διαδικασίας είχαν λάβει τις βασικές πληροφορίες για τον σκοπό και τη χρήση των δεδομένων.

Το ερωτηματολόγιο δεν ζητούσε ονοματεπώνυμο, αριθμό μητρώου, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση ή άλλο άμεσο αναγνωριστικό στοιχείο. Τα δεδομένα χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για τις ανάγκες της παρούσας διπλωματικής εργασίας και παρουσιάζονται σε συγκεντρωτική μορφή, χωρίς να είναι δυνατή η ταυτοποίηση συγκεκριμένων προσώπων.

Οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με ουδέτερο τρόπο, ώστε να μην καθοδηγούν τις απαντήσεις των συμμετεχόντων/ουσών. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στις ερωτήσεις που αφορούσαν την αναπηρία και τα χρόνια νοσήματα, καθώς πρόκειται για ζητήματα που μπορεί να συνδέονται με προσωπικά βιώματα ή ευαίσθητες εμπειρίες. Οι συμμετέχοντες/ουσες μπορούσαν να απαντήσουν μόνο σε όσα επιθυμούσαν, ενώ οι ανοιχτές ερωτήσεις τούς έδωσαν την δυνατότητα να εκφράσουν απόψεις χωρίς πίεση ή περιορισμό. Η δεοντολογική διάσταση της έρευνας συνδέεται και με τον τρόπο παρουσίασης των αποτελεσμάτων. Οι απαντήσεις δεν χρησιμοποιούνται με τρόπο που να εκθέτει τους/τις συμμετέχοντες/ουσες ή να αναπαράγει στερεοτυπικές αντιλήψεις για την αναπηρία. Αντίθετα, η ανάλυση επιδιώκει να αποδώσει με σεβασμό τις απόψεις και τους προβληματισμούς που καταγράφηκαν, αναδεικνύοντας τόσο τις

δυνατότητες όσο και τα εμπόδια που συνδέονται με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

3.6 Η διαδικασία της ανάλυσης δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με βάση τις αρχές της περιγραφικής στατιστικής. Οι απαντήσεις που συλλέχθηκαν μέσω του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου Google Forms οργανώθηκαν σε μορφή κατάλληλη για επεξεργασία, ώστε να υπολογιστούν συχνότητες και ποσοστά για τις ερωτήσεις κλειστού τύπου και πολλαπλής επιλογής.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε έλεγχος των απαντήσεων ως προς την πληρότητα και τη συνοχή τους. Από τον έλεγχο αυτό προέκυψε ότι συγκεντρώθηκαν 61 έγκυρα ερωτηματολόγια, τα οποία συμπεριλήφθηκαν στο σύνολό τους στην ανάλυση. Δεν εντοπίστηκαν απαντήσεις που να απαιτούν αποκλεισμό, καθώς τα δεδομένα ήταν επαρκή για την περιγραφική αποτύπωση των βασικών ερευνητικών αξόνων.

Για τις ερωτήσεις που αφορούσαν δημογραφικά χαρακτηριστικά, χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αντιλήψεις για την αναπηρία, προσβασιμότητα και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, υπολογίστηκαν ποσοστά επί του συνολικού δείγματος. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεδομένων παρουσιάζονται στο τέταρτο κεφάλαιο με τη μορφή περιγραφικής ανάλυσης και, όπου κρίνεται αναγκαίο, με αναφορά σε πίνακες και γραφήματα.

Η ανάλυση δεν περιορίστηκε στην απλή παρουσίαση αριθμητικών δεδομένων. Κάθε εύρημα ερμηνεύτηκε σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα και το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Με τον τρόπο αυτό, τα ποσοστά αξιοποιήθηκαν όχι ως αυτοτελή αριθμητικά στοιχεία, αλλά ως ενδείξεις για τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων/ουσών σχετικά με τη μαθησιακή εμπειρία, την κοινωνική ανάδειξη της αναπηρίας, την προσβασιμότητα και τη συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Οι ανοιχτές ερωτήσεις αναλύθηκαν συμπληρωματικά. Οι απαντήσεις διαβάστηκαν προσεκτικά και ομαδοποιήθηκαν σε βασικούς θεματικούς άξονες, όπως η ανάγκη ρεαλιστικής παρουσίασης της αναπηρίας, η κοινωνική ευαισθητοποίηση, τα προβλήματα προσβασιμότητας και η υποστηρικτική λειτουργία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η

ανάλυση αυτή δεν είχε τον χαρακτήρα πλήρους ποιοτικής μελέτης, αλλά αξιοποιήθηκε για να εμπλουτίσει την ερμηνεία των ποσοτικών ευρημάτων.

Η συνδυαστική αξιοποίηση κλειστών και ανοικτών απαντήσεων επέτρεψε μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του ερευνητικού αντικειμένου. Τα ποσοτικά δεδομένα αποτύπωσαν τις βασικές τάσεις του δείγματος, ενώ οι σύντομες ανοιχτές απαντήσεις πρόσφεραν πρόσθετες ενδείξεις για τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες/ουσες νοηματοδοτούν την αναπηρία, την προσβασιμότητα και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση στη σύγχρονη ψηφιακή πραγματικότητα.

Κεφάλαιο 4 - Ανάλυση δεδομένων - Αποτελέσματα της έρευνας

4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 61 άτομα. Ως προς το φύλο, η πλειονότητα των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες (81,7%), ενώ οι άντρες αντιστοιχούσαν στο 18,3% του δείγματος.

Αναφορικά με την ηλικία, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων ανήκε στην ηλικιακή ομάδα 35-44 ετών (46,7%), ακολουθούμενο από την ομάδα 45-54 ετών (23,3%) και την ομάδα 25-34 ετών (20%). Μικρότερα ποσοστά καταγράφηκαν στις υπόλοιπες ηλικιακές κατηγορίες.

Με βάση την ηλικιακή κατανομή, το δείγμα συγκεντρώνεται κυρίως στις κατηγορίες 35–44 και 45–54 ετών, οι οποίες αντιστοιχούν συνολικά στο 70% των συμμετεχόντων.

4.2 Αναπηρία και μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Από τους συμμετέχοντες/ουσες, το 16,7% δήλωσε ότι έχει κάποια αναπηρία ή χρόνιο νόσημα, ενώ το 83,3% απάντησε αρνητικά.

Η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης εμφανίζεται ιδιαίτερα υψηλή. Συγκεκριμένα, το 55% δήλωσε ότι χρησιμοποιεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθημερινά και το 31,7% συχνά, γεγονός που σημαίνει ότι περισσότεροι από οκτώ στους δέκα συμμετέχοντες/ουσες χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα σε τακτική βάση.

Ως προς τις πλατφόρμες που χρησιμοποιούνται περισσότερο, το Instagram κατέλαβε την πρώτη θέση (66,7%), ακολουθούμενο από το Facebook (58,3%) και το YouTube (56,7%). Το Tik Tok χρησιμοποιείται από το 35% των συμμετεχόντων/ουσών, ενώ οι υπόλοιπες πλατφόρμες εμφανίζουν ιδιαίτερα περιορισμένη χρήση.

Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν σημαντικό μέρος της καθημερινότητας των συμμετεχόντων/ουσών και συνεπώς διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις τους για κοινωνικά ζητήματα, όπως η αναπηρία και τα χρόνια νοσήματα.

Οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να αξιολογήσουν κατά πόσο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρουσιάζουν την αναπηρία με ρεαλιστικό και αυθεντικό τρόπο. Η πλειονότητα (60%) απάντησε «μερικές φορές», ενώ το 25% θεωρεί ότι αυτό συμβαίνει σπάνια και μόνο το 15% πιστεύει ότι η αναπηρία παρουσιάζεται ρεαλιστικά τις περισσότερες φορές.

Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι οι συμμετέχοντες/ουσες διατηρούν επιφυλάξεις ως προς την ποιότητα και την αυθεντικότητα της αναπαράστασης της αναπηρίας στα κοινωνικά δίκτυα.

Όταν ζητήθηκε να προσδιορίσουν τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται συχνότερα τα άτομα με αναπηρία, οι περισσότεροι/ες συμμετέχοντες/ουσες ανέφεραν ότι αυτά παρουσιάζονται είτε ως «πηγή έμπνευσης» είτε μέσα από υπερβολικά θετικές ή εξιδανικευμένες αφηγήσεις, χωρίς να αποτυπώνεται επαρκώς η καθημερινή πραγματικότητα που βιώνουν.

Οι απαντήσεις δείχνουν ότι αρκετοί συμμετέχοντες αναγνωρίζουν υπερβολικά θετικές ή εξιδανικευμένες αναπαραστάσεις της αναπηρίας στα κοινωνικά δίκτυα.

Οι συμμετέχοντες/ουσες αξιολόγησαν θετικά τη δυνατότητα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης να συμβάλλουν στην έκφραση και κοινωνική αποδοχή των ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Συγκεκριμένα, το 58,3% απάντησε «αρκετά» και το 13,3% «πάρα πολύ», ενώ μόνο το 8,3% θεωρεί ότι δεν συμβάλλουν καθόλου.

Τα ευρήματα δείχνουν ότι τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι κοινωνικής συμμετοχής και ενδυνάμωσης, δίνοντας τη δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία να μοιραστούν εμπειρίες, να αναπτύξουν κοινωνικές σχέσεις και να διεκδικήσουν μεγαλύτερη κοινωνική αναγνώριση και συμμετοχή.

Σχετικά με την ενημέρωση γύρω από τις αόρατες αναπηρίες και τα χρόνια νοσήματα, το 50% των συμμετεχόντων/ουσών θεωρεί ότι υπάρχει ενημέρωση μόνο μερικές φορές, ενώ το 21,7% πιστεύει ότι υπάρχει επαρκής ενημέρωση. Το 15% θεωρεί ότι δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση και το 13,3% δήλωσε ότι δεν γνωρίζει.

Οι μισοί συμμετέχοντες θεωρούν ότι η σχετική ενημέρωση εμφανίζεται μόνο περιστασιακά, ενώ το 15% τη θεωρεί ανεπαρκή. Η εικόνα που προκύπτει είναι ότι η ενημέρωση για τις

αόρατες αναπηρίες και τα χρόνια νοσήματα δεν θεωρείται σταθερή ή επαρκής από σημαντικό μέρος του δείγματος.

4.3 Κοινωνική και ψυχολογική επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων/ουσών θεωρεί ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να επηρεάσουν θετικά την ψυχολογία και την κοινωνική σύνδεση των ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Συγκεκριμένα, το 48,3% απάντησε «αρκετά» και το 23,3% «πάρα πολύ».

Ωστόσο, καταγράφηκε και μια λιγότερο θετική διάσταση της χρήσης των κοινωνικών δικτύων. Το 70% των συμμετεχόντων/ουσών δήλωσε ότι έχει νιώσει «μερικές φορές» πίεση για την προβολή μιας ιδανικής ή τέλει εικόνας ζωής, ενώ το 21,7% βιώνει αυτή την πίεση συχνά.

Οι απαντήσεις δείχνουν μια διπλή εικόνα: τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν υποστήριξη, αλλά ταυτόχρονα ενισχύουν την πίεση για την προβολή μιας ιδανικής ζωής.

4.4 Οι σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα

Οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να προσδιορίσουν τις σημαντικότερες δυσκολίες που θεωρούν ότι αντιμετωπίζουν σήμερα τα άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Η συχνότερη απάντηση ήταν τα προβλήματα προσβασιμότητας (36,7%), ακολουθούμενη από την έλλειψη κατανόησης και αποδοχής από την κοινωνία (28,3%). Επιπλέον, το 13,3% αναφέρθηκε στις δυσκολίες στην εκπαίδευση, το 10% στα κοινωνικά στερεότυπα, το 8,3% στην κοινωνική απομόνωση και το 6,7% στην ψυχολογική πίεση. (Οι συμμετέχοντες μπορούσαν να επιλέξουν περισσότερες από μία απαντήσεις και, για τον λόγο αυτό, τα ποσοστά δεν αθροίζονται στο 100%.)

Οι απαντήσεις δείχνουν ότι εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρά εμπόδια στην καθημερινότητα των ατόμων με αναπηρία. Ιδιαίτερα η προσβασιμότητα φαίνεται να αποτελεί το κυρίαρχο ζήτημα, γεγονός που συνδέεται άμεσα με την δυνατότητα συμμετοχής στην κοινωνική, επαγγελματική και εκπαιδευτική ζωή.

Η έλλειψη κατανόησης από το κοινωνικό περιβάλλον επιβεβαιώνει ότι οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα εξακολουθούν να επηρεάζουν αρνητικά την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

4.5 Η συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην υποστήριξη ατόμων με αναπηρία

Στην ερώτηση σχετικά με το κατά πόσο η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά για άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, το 48,3% των συμμετεχόντων/ουσών απάντησε «πάρα πολύ» και το 35% «αρκετά». Αντίθετα, μόλις το 15% απάντησε «λίγο», ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό θεώρησε ότι δεν προσφέρει ουσιαστική υποστήριξη.

Το αποτέλεσμα αυτό καταδεικνύει την ιδιαίτερα θετική στάση των συμμετεχόντων/ουσών απέναντι στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μέσο διευκόλυνσης της μαθησιακής διαδικασίας για άτομα που αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες, χρόνια προβλήματα υγείας ή άλλους περιορισμούς.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση φαίνεται να συμβάλλει στην άρση γεωγραφικών, κοινωνικών και φυσικών εμποδίων, προσφέροντας ευκαιρίες πρόσβασης στη γνώση και δια βίου μάθησης. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τη σύγχρονη βιβλιογραφία, σύμφωνα με την οποία τα ευέλικτα ψηφιακά περιβάλλοντα μάθησης μπορούν να ενισχύσουν την εκπαιδευτική ισότητα και τη συμμετοχή ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

4.6 Κοινωνική κατανόηση των δυσκολιών των ατόμων με αναπηρία

Όταν οι συμμετέχοντες/ουσες ρωτήθηκαν εάν η κοινωνία κατανοεί πραγματικά τις δυσκολίες που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, το 60% απάντησε «μερικές φορές», ενώ το 31,7% απάντησε αρνητικά. Μόλις το 8,3% θεωρεί ότι η κοινωνία κατανοεί επαρκώς τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτά. Τα αποτελέσματα αυτά υποδηλώνουν ότι η κοινωνική κατανόηση παραμένει περιορισμένη. Παρά τις προσπάθειες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, η πλειονότητα των συμμετεχόντων θεωρεί ότι η κοινωνία δεν κατανοεί πάντοτε πλήρως τις πραγματικές δυσκολίες που συνοδεύουν μια αναπηρία ή ένα χρόνιο νόσημα.

Το ζήτημα αφορά ακόμη περισσότερο τις αόρατες αναπηρίες, επειδή οι δυσκολίες που τις συνοδεύουν δεν είναι πάντοτε αντιληπτές από το κοινωνικό περιβάλλον.

4.7 Ανάλυση των ανοικτών ερωτήσεων

Η ποιοτική ανάλυση των ανοικτών απαντήσεων ανέδειξε ορισμένα επαναλαμβανόμενα θέματα, τα οποία μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις βασικούς άξονες: τον ρεαλισμό στην παρουσίαση της αναπηρίας, την ανάγκη ευαισθητοποίησης, την προσβασιμότητα και τη σημασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Πρώτον, πολλοί συμμετέχοντες/ουσες τόνισαν ότι η αναπηρία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρουσιάζεται συχνά είτε με υπερβολικό οίκτο είτε με υπερβολική εξιδανίκευση. Αντίθετα, υποστήριξαν την ανάγκη για μια περισσότερο ρεαλιστική και αυθεντική απεικόνιση της καθημερινότητας των ατόμων με αναπηρία. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε ότι τα άτομα με αναπηρία «δεν είναι ούτε ήρωες ούτε άνθρωποι που χρειάζονται λύπηση», αλλά άνθρωποι με καθημερινές ανάγκες, δυσκολίες και δικαίωμα στην ίση μεταχείριση. Δεύτερον, αρκετές απαντήσεις ανέδειξαν την ανάγκη μεγαλύτερης κοινωνικής ευαισθητοποίησης και ενσυναίσθησης. Οι συμμετέχοντες/ουσες επισήμαναν ότι η κοινωνία εξακολουθεί να αντιμετωπίζει την αναπηρία με στερεότυπα ή αδιαφορία και υπογράμμισαν τη σημασία της εκπαίδευσης και της ενημέρωσης ήδη από τις μικρές ηλικίες.

Τρίτον, η προσβασιμότητα αναδείχθηκε ως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στην ελληνική πραγματικότητα. Πολλοί συμμετέχοντες/ουσες αναφέρθηκαν σε ανεπαρκείς υποδομές, δυσκολίες μετακίνησης, έλλειψη θέσεων στάθμευσης ΑμεΑ και ακατάλληλα πεζοδρόμια. Οι απαντήσεις αυτές επιβεβαιώνουν τα ποσοτικά ευρήματα της έρευνας σχετικά με τη σημασία της προσβασιμότητας.

Ο τέταρτος άξονας αφορούσε την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ορισμένοι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι η φοίτηση από απόσταση τούς βοήθησε να συνεχίσουν τις σπουδές τους, να παραμείνουν ενεργοί και να διατηρήσουν την επαφή τους με την εκπαιδευτική διαδικασία.

4.8 Σύνοψη αποτελεσμάτων

Η ανάλυση των απαντήσεων έδειξε ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν θετική συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην έκφραση, στην κοινωνική σύνδεση και στην υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Παράλληλα, θεωρούν ότι η αναπηρία δεν παρουσιάζεται πάντοτε με ρεαλιστικό τρόπο και ότι εξακολουθούν να εμφανίζονται στερεοτυπικές ή εξιδανικευμένες αναπαραστάσεις.

Η προσβασιμότητα συγκέντρωσε το υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των δυσκολιών που καταγράφηκαν, ενώ οι απαντήσεις έδειξαν περιορισμένη εμπιστοσύνη στην κοινωνική κατανόηση της αναπηρίας και των χρόνιων νοσημάτων. Αντίθετα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αξιολογήθηκε θετικά από το 83,3% του δείγματος ως προς την υποστήριξη των συγκεκριμένων ομάδων.

Κεφάλαιο 5 - Συζήτηση των ευρημάτων

5.1 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Ένα από τα βασικά ευρήματα της παρούσας έρευνας αφορά την ιδιαίτερα συχνή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες. Η πλειονότητα δήλωσε ότι χρησιμοποιεί καθημερινά ή πολύ συχνά πλατφόρμες όπως το Instagram, το Facebook και το YouTube. Το εύρημα αυτό δεν προκαλεί έκπληξη, καθώς οι ψηφιακές τεχνολογίες αποτελούν πλέον αναπόσπαστο τμήμα της καθημερινότητας των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών.

Αντίστοιχα αποτελέσματα έχουν παρουσιαστεί και στη διεθνή βιβλιογραφία. Οι Greenhow και Lewin (2016) υποστηρίζουν ότι τα κοινωνικά δίκτυα έχουν εξελιχθεί σε χώρους άτυπης μάθησης, στους οποίους οι φοιτητές ανταλλάσσουν πληροφορίες, αναζητούν υποστήριξη και συμμετέχουν σε κοινότητες γνώσης. Παρόμοια, οι Chugh et al. (2021) διαπίστωσαν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται συχνά ως συμπληρωματικά εργαλεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ιδιαίτερα στην ανώτατη εκπαίδευση.

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας φαίνεται να επιβεβαιώνουν την άποψη ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν λειτουργούν αποκλειστικά ως χώροι ψυχαγωγίας. Για πολλούς μεταπτυχιακούς φοιτητές και μεταπτυχιακές φοιτήτριες αποτελούν χώρους αναζήτησης πληροφοριών, ανταλλαγής εμπειριών και διατήρησης επαφής με συμφοιτητές και ακαδημαϊκές κοινότητες.

5.2 Η εικόνα της αναπηρίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Ένα δεύτερο εύρημα που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες/ουσες αντιλαμβάνονται την παρουσίαση της αναπηρίας στα κοινωνικά δίκτυα. Οι περισσότεροι/ες θεωρούν ότι η αναπηρία παρουσιάζεται μόνο μερικές φορές με ρεαλιστικό τρόπο, ενώ αρκετοί εκτιμούν ότι κυριαρχούν υπερβολικές ή στερεοτυπικές αναπαραστάσεις.

Η διαπίστωση αυτή συνδέεται με όσα έχουν αναφέρει οι Ellis και Kent (2011), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα ψηφιακά μέσα μπορούν να ενισχύσουν την προβολή των ατόμων με αναπηρία, χωρίς όμως να εξαλείφουν αυτομάτως τα κοινωνικά στερεότυπα. Αντίστοιχα, οι

Haller (2010) επισημαίνουν ότι η δημόσια εικόνα της αναπηρίας συχνά κινείται ανάμεσα σε δύο ακραίες προσεγγίσεις: την παρουσίαση του ατόμου ως «ήρωα» που ξεπερνά κάθε δυσκολία και την παρουσίασή του ως αντικείμενο οίκτου.

Οι ανοιχτές απαντήσεις των συμμετεχόντων/ουσών επιβεβαιώνουν τη συγκεκριμένη τάση. Πολλοί/ές ανέφεραν ότι επιθυμούν περισσότερο αυθεντικές αφηγήσεις της καθημερινότητας και λιγότερες εξιδανικευμένες εικόνες. Η διαπίστωση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς υποδηλώνει ότι η κοινωνική ευαισθητοποίηση δεν εξαρτάται μόνο από την παρουσία της αναπηρίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο αυτή παρουσιάζεται.

5.3 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κοινωνική αποδοχή και ψυχολογική ενδυνάμωση

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες/ουσες αναγνωρίζουν τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ενίσχυση της έκφρασης, της κοινωνικής συμμετοχής και της ψυχολογικής υποστήριξης ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα.

Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τις θέσεις των Goggin (2017) και Ellis and Kent (2011), σύμφωνα με τις οποίες τα ψηφιακά περιβάλλοντα προσφέρουν νέες δυνατότητες δημόσιας έκφρασης, διεκδίκησης δικαιωμάτων και ανάπτυξης κοινοτήτων αλληλοϋποστήριξης. Μέσα από τις διαδικτυακές κοινότητες, τα άτομα με αναπηρία μπορούν να ανταλλάσσουν εμπειρίες, να αναζητούν πληροφορίες και να αναπτύσσουν σχέσεις με ανθρώπους που αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις.

Παρά τα θετικά στοιχεία, η έρευνα ανέδειξε και μία λιγότερο θετική διάσταση. Ένα μεγάλο ποσοστό συμμετεχόντων/ουσών δήλωσε ότι έχει νιώσει πίεση από την κυρίαρχη εικόνα της «τέλειας ζωής» που συχνά προβάλλεται στα κοινωνικά δίκτυα. Η διαπίστωση αυτή συμφωνεί με νεότερες έρευνες που συνδέουν την υπερβολική έκθεση σε εξιδανικευμένο περιεχόμενο με αισθήματα σύγκρισης, άγχους και μειωμένης αυτοεκτίμησης.

Η συνύπαρξη θετικών και αρνητικών επιδράσεων δείχνει ότι η σχέση μεταξύ social media και ψυχολογικής ευημερίας παραμένει σύνθετη και πολυδιάστατη.

5.4 Προσβασιμότητα και κοινωνικά εμπόδια

Η σημαντικότερη δυσκολία που αναγνώρισαν οι συμμετέχοντες/ουσες αφορά τα προβλήματα προσβασιμότητας. Το αποτέλεσμα αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς επιβεβαιώνει ότι η αναπηρία εξακολουθεί να συνδέεται περισσότερο με τα εμπόδια που δημιουργεί το περιβάλλον παρά με την ίδια τη βλάβη ή το ιατρικό χαρακτηριστικό του ατόμου.

Η συγκεκριμένη διαπίστωση βρίσκεται σε συμφωνία με το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, σύμφωνα με το οποίο ο αποκλεισμός προκύπτει κυρίως από κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες και όχι αποκλειστικά από την κατάσταση υγείας του ατόμου (Oliver, 2013).

Οι συμμετέχοντες/ουσες ανέφεραν ζητήματα που σχετίζονται με τις υποδομές, τη μετακίνηση, την πρόσβαση σε δημόσιους χώρους και τη γενικότερη έλλειψη κατανόησης από την κοινωνία. Η εικόνα αυτή δείχνει ότι, παρά τις νομοθετικές παρεμβάσεις και τις πολιτικές συμπερίληψης, εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικά εμπόδια στην καθημερινότητα των ατόμων με αναπηρία.

5.5 Η συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Ένα από τα ισχυρότερα ευρήματα της έρευνας αφορά την ιδιαίτερα θετική αξιολόγηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες. Η μεγάλη πλειονότητα θεωρεί ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να υποστηρίξει ουσιαστικά άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα.

Η θετική αυτή αξιολόγηση συμφωνεί με τη θεωρία της συναλλακτικής απόστασης του Moore (1993) και με τις προσεγγίσεις των Garrison (2017), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα ευέλικτα ψηφιακά περιβάλλοντα μάθησης μπορούν να διευρύνουν τη συμμετοχή στην εκπαίδευση και να μειώσουν εμπόδια που σχετίζονται με τον χώρο και τον χρόνο.

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων/ουσών αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς προέρχονται από μεταπτυχιακούς φοιτητές και μεταπτυχιακές φοιτήτριες που διαθέτουν προσωπική εμπειρία από περιβάλλοντα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Για αρκετούς/ές

συμμετέχοντες/ουσες, η δυνατότητα φοίτησης από απόσταση συνδέθηκε με μεγαλύτερη αυτονομία, καλύτερη διαχείριση των υποχρεώσεων και ευκολότερη πρόσβαση στη γνώση.

5.6 Συνολική αποτίμηση των ευρημάτων

Από την ανάλυση των απαντήσεων προέκυψαν δύο βασικές τάσεις. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συνιστούν δύο αλληλένδετα στοιχεία της σύγχρονης ψηφιακής πραγματικότητας. Οι συμμετέχοντες/ουσες αναγνωρίζουν τη δυνατότητα των κοινωνικών δικτύων να ενισχύσουν την ενημέρωση, την ανάδειξη και τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία, χωρίς όμως να παραβλέπουν τους κινδύνους που συνδέονται με τα στερεότυπα και την εξιδανικευμένη παρουσίαση της πραγματικότητας.

Ταυτόχρονα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αξιολογείται ως ένας μηχανισμός που μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στη διεύρυνση της εκπαιδευτικής πρόσβασης και στη δημιουργία πιο συμπεριληπτικών μαθησιακών περιβαλλόντων. Η συνδυαστική εξέταση των δύο αυτών πεδίων αποτελεί μία από τις βασικές συνεισφορές της παρούσας μελέτης και προσφέρει χρήσιμες ενδείξεις για μελλοντικές ερευνητικές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις.

Θεωρητικές προεκτάσεις των ευρημάτων

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας προσφέρουν ενδιαφέρουσες προεκτάσεις για την κατανόηση της σχέσης μεταξύ μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αναπηρίας και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσα από το πρίσμα σύγχρονων θεωριών μάθησης. Η σύνδεση των αποτελεσμάτων με το θεωρητικό υπόβαθρο που παρουσιάστηκε στο δεύτερο κεφάλαιο επιτρέπει μια βαθύτερη ερμηνεία των στάσεων και αντιλήψεων των μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών.

Η Θεωρία του Συνδετισμού (Connectivism) του Siemens (2005) υποστηρίζει ότι η μάθηση πραγματοποιείται μέσα από δίκτυα ανθρώπων, πληροφοριών και ψηφιακών πόρων. Στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή, η γνώση δεν εντοπίζεται αποκλειστικά στο άτομο αλλά κατανέμεται σε πολλαπλούς κόμβους πληροφορίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες/ουσες χρησιμοποιούν σε πολύ μεγάλο βαθμό τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και αναγνωρίζουν τον ρόλο τους στην ενημέρωση, στην ανταλλαγή εμπειριών και στην

δημιουργία σχέσεων υποστήριξης. Η διαπίστωση αυτή συνδέεται άμεσα με τις βασικές αρχές του συνδεδετισμού, καθώς τα κοινωνικά δίκτυα λειτουργούν ως χώροι στους οποίους αναπτύσσονται δυναμικά δίκτυα μάθησης και επικοινωνίας.

Αρκετοί συμμετέχοντες/ουσες αναγνώρισαν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συμβάλλουν στην ορατότητα των ατόμων με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα. Μέσα από την οπτική του Siemens, η πρόσβαση σε εμπειρίες, αφηγήσεις και κοινότητες υποστήριξης μπορεί να θεωρηθεί μορφή κοινωνικά κατανομημένης γνώσης. Η γνώση δεν προκύπτει μόνο μέσα από επίσημες εκπαιδευτικές διαδικασίες αλλά και μέσα από τη συμμετοχή σε ψηφιακές κοινότητες.

Τα ευρήματα μπορούν επίσης να ερμηνευθούν μέσα από το μοντέλο Community of Inquiry των Garrison, Anderson και Archer (2000). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η αποτελεσματική μάθηση στα διαδικτυακά περιβάλλοντα βασίζεται στη συνύπαρξη γνωστικής παρουσίας, κοινωνικής παρουσίας και διδακτικής παρουσίας. Η θετική αξιολόγηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες υποδηλώνει ότι τα ψηφιακά περιβάλλοντα μπορούν να υποστηρίξουν ουσιαστικές μορφές αλληλεπίδρασης και συμμετοχής. Η κοινωνική παρουσία αποκτά ιδιαίτερη σημασία για άτομα που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν φυσικά ή κοινωνικά εμπόδια συμμετοχής, καθώς τους επιτρέπει να αναπτύσσουν αίσθηση κοινότητας και ανήκειν.

Τα αποτελέσματα συνδέονται με τις αρχές του κοινωνικού εποικοδομισμού του Vygotsky (1978). Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι η γνώση οικοδομείται μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη συνεργασία. Οι διαδικτυακές κοινότητες, οι ομάδες συζήτησης και τα κοινωνικά δίκτυα δημιουργούν συνθήκες ανταλλαγής εμπειριών και συλλογικής κατασκευής νοήματος. Οι συμμετέχοντες/ουσες της έρευνας φαίνεται να αντιλαμβάνονται τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως χώρους διαλόγου, ενημέρωσης και αλληλοϋποστήριξης, γεγονός που επιβεβαιώνει τη σημασία της κοινωνικής διάστασης της μάθησης.

Παρόλα αυτά, η έρευνα ανέδειξε και ορισμένες αντιφάσεις. Παρότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θεωρούνται χώροι ενημέρωσης και συμμετοχής, οι συμμετέχοντες/ουσες εξέφρασαν επιφυλάξεις σχετικά με τον τρόπο παρουσίασης της αναπηρίας. Η συνύπαρξη ενημέρωσης και στερεοτυπικών αναπαραστάσεων δείχνει ότι η τεχνολογία από μόνη της δεν

αρκεί για την προώθηση της κοινωνικής συμπερίληψης. Ο τρόπος χρήσης της τεχνολογίας και το περιεχόμενο που διακινείται μέσα από αυτήν παραμένουν καθοριστικοί παράγοντες.

Η παρούσα έρευνα συμβάλλει στη θεωρητική συζήτηση αναδεικνύοντας ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ταυτόχρονα ως μηχανισμοί μάθησης, κοινωνικής συμμετοχής και ενδυνάμωσης, χωρίς όμως να εξαλείφουν αυτομάτως τις ανισότητες ή τις προκαταλήψεις που υπάρχουν στην κοινωνία.

5.7 Πρακτικές προεκτάσεις για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την ψηφιακή συμπερίληψη

Πέρα από τη θεωρητική τους σημασία, τα ευρήματα της έρευνας παρουσιάζουν και ουσιαστικές πρακτικές προεκτάσεις για την οργάνωση και τον σχεδιασμό προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η ιδιαίτερα θετική στάση των συμμετεχόντων/ουσών απέναντι στη συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης δείχνει ότι τα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα μπορούν να λειτουργήσουν ως σημαντικοί μηχανισμοί διεύρυνσης των εκπαιδευτικών ευκαιριών.

Η πρώτη πρακτική διάσταση αφορά την προσβασιμότητα του εκπαιδευτικού υλικού. Τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι ψηφιακές πλατφόρμες, τα πολυμεσικά αρχεία και οι διαδικτυακές δραστηριότητες είναι συμβατά με τις αρχές των WCAG 2.2 και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από φοιτητές με διαφορετικές ανάγκες και μορφές αναπηρίας. Η προσβασιμότητα δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως πρόσθετη παροχή αλλά ως βασική προϋπόθεση ισότιμης συμμετοχής.

Μια δεύτερη διάσταση αφορά την κοινωνική υποστήριξη των φοιτητών και φοιτητριών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λειτουργούν συχνά ως χώροι επικοινωνίας και αλληλοϋποστήριξης. Η αξιοποίηση οργανωμένων διαδικτυακών κοινοτήτων μπορεί να ενισχύσει την αίσθηση του ανήκειν και να μειώσει τα αισθήματα απομόνωσης που ενδέχεται να βιώνουν ορισμένοι φοιτητές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Ιδιαίτερα στο πλαίσιο του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, η ανάπτυξη ψηφιακών κοινοτήτων μάθησης θα μπορούσε να ενισχύσει περαιτέρω τη συνεργασία μεταξύ των φοιτητών και φοιτητριών. Η ανταλλαγή εμπειριών, η αλληλοϋποστήριξη και η συμμετοχή σε

κοινές δραστηριότητες μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά προς την επίσημη εκπαιδευτική διαδικασία.

Μια τρίτη πρακτική διάσταση αφορά την ανάγκη ευαισθητοποίησης γύρω από την αναπηρία και τα χρόνια νοσήματα. Η έρευνα έδειξε ότι οι συμμετέχοντες/ουσες θεωρούν πως η κοινωνία δεν κατανοεί πάντοτε επαρκώς τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος μέσω δράσεων ενημέρωσης, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και καλλιέργειας κουλτούρας συμπερίληψης.

Τα αποτελέσματα δείχνουν την ανάγκη σχεδιασμού εκπαιδευτικών πολιτικών που να λαμβάνουν υπόψη όχι μόνο τις τεχνολογικές απαιτήσεις αλλά και τις κοινωνικές και ψυχολογικές διαστάσεις της συμμετοχής. Η πρόσβαση στην εκπαίδευση δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την ύπαρξη τεχνολογικών εργαλείων. Εξαρτάται και από το κατά πόσο οι φοιτητές αισθάνονται ότι ανήκουν σε ένα υποστηρικτικό και συμπεριληπτικό μαθησιακό περιβάλλον.

5.8 Η σημασία των “αόρατων” αναπηριών και των χρόνιων νοσημάτων στην ψηφιακή εποχή

Η διερεύνηση των αόρατων αναπηριών και των χρόνιων νοσημάτων αποτελεί κρίσιμη διάσταση της παρούσας εργασίας, καθώς συνδέεται άμεσα με την προσβασιμότητα, την κοινωνική κατανόηση και την δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Η έρευνα έδειξε ότι οι συμμετέχοντες/ουσες θεωρούν πως η ενημέρωση γύρω από τις αόρατες αναπηρίες και τα χρόνια νοσήματα παραμένει περιορισμένη. Το στοιχείο αυτό χρειάζεται προσοχή, επειδή πολλές αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις δεν είναι άμεσα ορατές στο κοινωνικό περιβάλλον, ένα σημαντικό ποσοστό ατόμων με αναπηρία δεν εμφανίζει εξωτερικά χαρακτηριστικά που να καθιστούν άμεσα ορατή την κατάσταση της υγείας του.

Η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρεται συχνά στον όρο «αόρατη αναπηρία» (invisible disability), περιγράφοντας καταστάσεις στις οποίες οι λειτουργικοί περιορισμοί δεν είναι εύκολα αντιληπτοί από το κοινωνικό περιβάλλον. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται νευρολογικές

παθήσεις, αυτοάνοσα νοσήματα, ψυχικές διαταραχές και χρόνιες παθήσεις που επηρεάζουν ουσιαστικά την καθημερινότητα του ατόμου χωρίς να γίνονται άμεσα αντιληπτές από τους άλλους (Santuzzi et al., 2014).

Η Σκλήρυνση κατά Πλάκας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας κατάστασης. Πολλοί άνθρωποι που ζουν με τη νόσο μπορούν να εργάζονται, να σπουδάζουν και να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική ζωή. Ενδέχεται να αντιμετωπίζουν κόπωση, κινητικές δυσκολίες, γνωστικές επιβαρύνσεις ή άλλες προκλήσεις που δεν είναι εμφανείς στους γύρω τους. Η έλλειψη ορατότητας συχνά οδηγεί σε παρερμηνείες, αμφισβήτηση των δυσκολιών ή περιορισμένη κοινωνική κατανόηση.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης φαίνεται ότι μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση αυτής της κατάστασης. Μέσα από προσωπικές αφηγήσεις, ενημερωτικές καμπάνιες και διαδικτυακές κοινότητες υποστήριξης, τα άτομα με χρόνια νοσήματα αποκτούν την δυνατότητα να μοιραστούν εμπειρίες και να ενισχύσουν την προβολή ζητημάτων που συχνά παραμένουν αθέατα στη δημόσια σφαίρα.

Παρά τα θετικά αυτά στοιχεία, η έρευνα έδειξε ότι οι συμμετέχοντες/ουσες εξακολουθούν να θεωρούν ανεπαρκή την ενημέρωση γύρω από τις αόρατες αναπηρίες. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι εξακολουθεί να υπάρχει ανάγκη για περισσότερο τεκμηριωμένο περιεχόμενο, για μεγαλύτερη συμμετοχή των ίδιων των ατόμων με αναπηρία στον δημόσιο διάλογο και για πιο συστηματικές πρωτοβουλίες ενημέρωσης από εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς φορείς.

Κεφάλαιο 6 - Συμπεράσματα - Περιορισμοί - Προτάσεις

6.1 Απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα διερεύνησε τις αντιλήψεις μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη μαθησιακή διαδικασία και στην επικοινωνία στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθώς και τις αντιλήψεις τους για την αναπαράσταση της αναπηρίας και των χρόνιων νοσημάτων, την ενημέρωση, την κοινωνική υποστήριξη, την ενδυνάμωση, την προσβασιμότητα και την εκπαιδευτική συμμετοχή. Η ανάλυση των δεδομένων επέτρεψε τη διατύπωση συμπερασμάτων σε σχέση με τα έξι ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης.

Ως προς το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο αφορούσε τις αντιλήψεις των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη μαθησιακή διαδικασία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τα ευρήματα υποδηλώνουν μια γενικά θετική αντίληψη για τον υποστηρικτικό τους ρόλο. Η συχνή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και η αξιοποίησή τους για ενημέρωση, ανταλλαγή πληροφοριών και διατήρηση της σύνδεσης με άλλους χρήστες δείχνουν ότι οι πλατφόρμες αυτές αποτελούν σημαντικό μέρος της καθημερινής ψηφιακής εμπειρίας των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών. Στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά προς τα επίσημα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα, διευκολύνοντας την πρόσβαση στην πληροφορία, την ανταλλαγή γνώσεων και τη σύνδεση με ευρύτερα δίκτυα μάθησης. Ωστόσο, με βάση τα δεδομένα της παρούσας έρευνας, η συμβολή τους στη μαθησιακή διαδικασία προκύπτει κυρίως μέσα από αυτές τις υποστηρικτικές λειτουργίες και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η απλή χρήση τους συνεπάγεται αυτομάτως βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Συνεπώς, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης φαίνεται ότι μπορούν να εμπλουτίσουν τη μαθησιακή εμπειρία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ιδίως όταν αξιοποιούνται με σαφή εκπαιδευτικό σκοπό και λειτουργούν συμπληρωματικά προς τις οργανωμένες εκπαιδευτικές διαδικασίες.

Σε σχέση με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες αξιολογούν τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ των φοιτητών και των φοιτητριών, αναδεικνύοντας κυρίως τον σημαντικό επικοινωνιακό τους ρόλο. Η επικοινωνία συγκαταλέγεται στους βασικούς λόγους χρήσης των

μέσων κοινωνικής δικτύωσης, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι πλατφόρμες αυτές μπορούν να διευκολύνουν την άμεση επαφή, την ανταλλαγή πληροφοριών και τη διατήρηση κοινωνικών και ακαδημαϊκών σχέσεων. Η λειτουργία αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπου η απουσία φυσικής συνύπαρξης μπορεί να περιορίζει τις ευκαιρίες αυθόρμητης επικοινωνίας. Η ανταλλαγή πληροφοριών και η διατήρηση της σύνδεσης με άλλους μπορούν να δημιουργήσουν προϋποθέσεις για συνεργασία και άτυπη αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των φοιτητών και των φοιτητριών. Επομένως, τα ευρήματα υποστηρίζουν σαφέστερα τη συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην επικοινωνία, ενώ η συνεργατική τους διάσταση προκύπτει ως συμπληρωματική δυνατότητα που συνδέεται με την ανταλλαγή πληροφοριών και τη δικτύωση.

Ως προς το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο αφορούσε τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες αντιλαμβάνονται την εικόνα της αναπηρίας και των χρόνιων νοσημάτων που προβάλλεται μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τα ευρήματα αποτυπώνουν μια σύνθετη εικόνα. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες αναγνωρίζουν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να αυξήσουν την ορατότητα της αναπηρίας, των αόρατων αναπηριών και των χρόνιων νοσημάτων και να δώσουν τη δυνατότητα στα ίδια τα άτομα να εκφράζουν δημόσια τις εμπειρίες και τις απόψεις τους. Η αναπαράσταση της αναπηρίας δεν θεωρείται πάντοτε ρεαλιστική ή πλήρως αντιπροσωπευτική της πολυπλοκότητας των βιωμάτων των ατόμων με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν, επομένως, να συμβάλουν στην ενημέρωση και στην κοινωνική ευαισθητοποίηση, αλλά η προβολή της αναπηρίας ενδέχεται ταυτόχρονα να χαρακτηρίζεται από απλουστεύσεις, επιλεκτικές αναπαραστάσεις ή στερεοτυπικές προσεγγίσεις. Επιπλέον, είναι μείζον σημασίας η ανάδειξη των αόρατων αναπηριών και των χρόνιων νοσημάτων, καθώς πρόκειται για καταστάσεις που συχνά δεν είναι άμεσα αντιληπτές και μπορεί να συνοδεύονται από περιορισμένη κοινωνική κατανόηση. Συνεπώς, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες φαίνεται να αντιλαμβάνονται τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως χώρους που μπορούν να ενισχύσουν την ορατότητα της αναπηρίας και των χρόνιων νοσημάτων, χωρίς όμως να εξασφαλίζουν πάντοτε μια ολοκληρωμένη, ρεαλιστική και απαλλαγμένη από στερεότυπα αναπαράστασή τους.

Αναφορικά με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο διερευνούσε τον βαθμό στον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θεωρείται ότι συμβάλλουν στην ενημέρωση, την κοινωνική

υποστήριξη και την ενδυνάμωση ατόμων με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα, τα αποτελέσματα καταδεικνύουν μια γενικά θετική αξιολόγηση του ρόλου τους. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες αναγνωρίζουν ότι οι ψηφιακές πλατφόρμες μπορούν να διευκολύνουν την πρόσβαση σε πληροφορίες, την ανταλλαγή εμπειριών και την επικοινωνία μεταξύ ατόμων που αντιμετωπίζουν παρόμοιες καταστάσεις. Μέσα από διαδικτυακές κοινότητες και δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης, τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα μπορούν να μοιράζονται εμπειρίες, να αναζητούν πληροφορίες και να αισθάνονται μεγαλύτερη σύνδεση με άλλους ανθρώπους. Η δυνατότητα δημόσιας έκφρασης και συμμετοχής μπορεί να ενισχύσει την ορατότητα και τη φωνή τους στον δημόσιο ψηφιακό χώρο. Κατά συνέπεια, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αξιολογούνται ως δυναμικά σημαντικά εργαλεία ενημέρωσης, κοινωνικής σύνδεσης και ενδυνάμωσης. Η θετική αυτή συμβολή, ωστόσο, δεν είναι αυτόματη, καθώς εξαρτάται από την ποιότητα της πληροφόρησης, τη δυνατότητα ουσιαστικής και προσβάσιμης συμμετοχής και τις συνθήκες που επικρατούν στις επιμέρους ψηφιακές κοινότητες.

Ως προς το πέμπτο ερευνητικό ερώτημα, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες αξιολογούν τη συμβολή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην πρόσβαση και τη συμμετοχή ατόμων με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία, από την ανάλυση των απαντήσεων προκύπτει θετική αξιολόγηση. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση θεωρείται ότι μπορεί να περιορίσει εμπόδια που σχετίζονται με τη φυσική μετακίνηση, τη γεωγραφική απόσταση, την ανάγκη συνεχούς φυσικής παρουσίας και περιορισμούς που απορρέουν από την αναπηρία ή την κατάσταση της υγείας ενός ατόμου. Η δυνατότητα συμμετοχής από απόσταση και η μεγαλύτερη ευελιξία ως προς τον τόπο και, ανάλογα με τον σχεδιασμό του εκπαιδευτικού προγράμματος, τον χρόνο μελέτης μπορούν να διευκολύνουν τη συνέχιση των σπουδών και να διευρύνουν τις δυνατότητες εκπαιδευτικής συμμετοχής. Για τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί, επομένως, να αποτελέσει σημαντικό μέσο ενίσχυσης της πρόσβασης στην εκπαίδευση. Ωστόσο, τα ευρήματα αναδεικνύουν ταυτόχρονα ότι η εξ αποστάσεως παροχή ενός εκπαιδευτικού προγράμματος δεν συνεπάγεται αυτομάτως και την πλήρη προσβασιμότητά του. Η ουσιαστική και ισότιμη συμμετοχή προϋποθέτει προσβάσιμες ψηφιακές πλατφόρμες, κατάλληλα σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό και δυνατότητα συμμετοχής στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες χωρίς τεχνολογικούς ή άλλους αποκλεισμούς.

Ως προς το έκτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο αφορούσε τις δυσκολίες και τα εμπόδια που εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα στα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα αποτελέσματα αναδεικνύουν την προσβασιμότητα ως κεντρικό ζήτημα. Παρά τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ψηφιακές τεχνολογίες, η πρόσβαση και η ισότιμη συμμετοχή δεν είναι αυτονόητες. Τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα μπορεί να εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν εμπόδια που σχετίζονται με τον σχεδιασμό των ψηφιακών περιβαλλόντων, την προσβασιμότητα του περιεχομένου και τη δυνατότητα πλήρους συμμετοχής στις ψηφιακές και μαθησιακές δραστηριότητες. Τα εμπόδια δεν είναι αποκλειστικά τεχνολογικά. Η περιορισμένη κοινωνική κατανόηση, η ανεπαρκής ενημέρωση σχετικά με τις αόρατες αναπηρίες και τα χρόνια νοσήματα και η διατήρηση στερεοτυπικών αντιλήψεων μπορούν να αποτελέσουν πρόσθετους παράγοντες αποκλεισμού. Συνεπώς, στην έρευνα διαπιστώθηκε ότι η δυνατότητα πρόσβασης σε ένα ψηφιακό περιβάλλον δεν ταυτίζεται αυτομάτως με την ουσιαστική ψηφιακή συμπερίληψη. Η άρση των εμποδίων απαιτεί τόσο τεχνικές παρεμβάσεις προσβασιμότητας και συμπεριληπτικό σχεδιασμό όσο και ευρύτερη ενημέρωση και κοινωνική ευαισθητοποίηση.

Συνολικά, οι απαντήσεις στα έξι ερευνητικά ερωτήματα αναδεικνύουν τη σύνθετη σχέση μεταξύ των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, της μαθησιακής εμπειρίας, της αναπηρίας και της προσβασιμότητας. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης φαίνεται ότι μπορούν να υποστηρίξουν τη μαθησιακή εμπειρία, να ενισχύσουν κυρίως την επικοινωνία και τη δικτύωση, να συμβάλουν στην ενημέρωση και στην κοινωνική υποστήριξη και να αυξήσουν την ορατότητα ζητημάτων που αφορούν την αναπηρία και τα χρόνια νοσήματα. Αντίστοιχα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να διευρύνει τις δυνατότητες πρόσβασης και συμμετοχής ατόμων που αντιμετωπίζουν περιορισμούς που σχετίζονται με την αναπηρία ή την υγεία. Ωστόσο, ούτε η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ούτε η εξ αποστάσεως παροχή της εκπαίδευσης εξασφαλίζουν από μόνες τους την ισότιμη συμμετοχή και τη συμπερίληψη. Η προσβασιμότητα, ο συμπεριληπτικός σχεδιασμός των ψηφιακών περιβαλλόντων, η αξιόπιστη ενημέρωση, η ρεαλιστική και μη στερεοτυπική αναπαράσταση της αναπηρίας και η καλλιέργεια κοινωνικής κατανόησης αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για περισσότερο ισότιμα και ανθρωποκεντρικά ψηφιακά και εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

6.2 Περιορισμοί της έρευνας

Κάθε ερευνητική προσπάθεια συνοδεύεται από ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Πρώτος περιορισμός αφορά το μέγεθος του δείγματος. Αν και οι εξήντα μια συμμετοχές παρείχαν επαρκή δεδομένα για την περιγραφική διερεύνηση του φαινομένου, το δείγμα δεν επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων στο σύνολο των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών της Ελλάδας.

Δεύτερος περιορισμός σχετίζεται με τη μέθοδο δειγματοληψίας. Η έρευνα βασίστηκε σε δειγματοληψία ευκολίας, καθώς οι συμμετέχοντες/ουσες προσκλήθηκαν μέσω διαδικτυακών καναλιών επικοινωνίας. Ως αποτέλεσμα, το δείγμα ενδέχεται να περιλαμβάνει άτομα με αυξημένο ενδιαφέρον για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την αναπηρία ή την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Ένας ακόμη περιορισμός συνδέεται με τη χρήση αυτοαναφερόμενων δεδομένων. Οι απαντήσεις βασίστηκαν στις προσωπικές αντιλήψεις και εμπειρίες των συμμετεχόντων/ουσών, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάζεται από υποκειμενικούς παράγοντες ή κοινωνικά επιθυμητές απαντήσεις.

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Παρότι η επιλογή αυτή διευκόλυνε τη συμμετοχή και την επεξεργασία των δεδομένων, δεν επέτρεψε την εις βάθος διερεύνηση ορισμένων ζητημάτων που θα μπορούσαν να αναδειχθούν μέσα από συνεντεύξεις ή ομάδες εστίασης.

Η ομάδα μελέτης που δημιουργήθηκε στο Facebook χρησιμοποιήθηκε κυρίως για σκοπούς ενημέρωσης και διάχυσης της έρευνας. Παρότι αριθμούσε 31 μέλη, δεν αποτέλεσε το κύριο πεδίο συλλογής δεδομένων. Οι περισσότερες απαντήσεις συγκεντρώθηκαν μέσω του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου Google Forms και ευρύτερης διαδικτυακής κοινοποίησης του ερωτηματολογίου.

6.3 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης δημιουργούν προοπτικές για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος. Μία πρώτη κατεύθυνση αφορά την διεξαγωγή ερευνών με μεγαλύτερο και περισσότερο αντιπροσωπευτικό δείγμα μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών από διαφορετικά πανεπιστήμια και επιστημονικά πεδία.

Μια δεύτερη κατεύθυνση θα μπορούσε να επικεντρωθεί αποκλειστικά σε άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα, ώστε να καταγραφούν πιο αναλυτικά οι προσωπικές τους εμπειρίες σχετικά με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Επιπλέον, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζαν ποιοτικές έρευνες που θα αξιοποιήσουν συνεντεύξεις ή ομάδες εστίασης. Μέσα από τέτοιες προσεγγίσεις θα μπορούσαν να αναδειχθούν βαθύτερες πτυχές των εμπειριών, των αναγκών και των προσδοκιών των συμμετεχόντων.

Μια ακόμη ερευνητική προοπτική αφορά τη σύγκριση διαφορετικών κατηγοριών φοιτητών, όπως προπτυχιακών, μεταπτυχιακών και υποψηφίων διδασκτόρων, προκειμένου να διερευνηθούν πιθανές διαφοροποιήσεις στις αντιλήψεις τους σχετικά με την αναπηρία, την προσβασιμότητα και τη χρήση των κοινωνικών δικτύων.

Θα είχε ενδιαφέρον η μελέτη συγκεκριμένων πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης ξεχωριστά, καθώς κάθε πλατφόρμα διαθέτει διαφορετικά χαρακτηριστικά, δυνατότητες αλληλεπίδρασης και μορφές συμμετοχής.

6.4 Εκπαιδευτικές και κοινωνικές προεκτάσεις της έρευνας

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας δεν περιορίζονται στην περιγραφή των αντιλήψεων των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών, αλλά αναδεικνύουν ευρύτερες εκπαιδευτικές και κοινωνικές προεκτάσεις. Η σύνδεση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, την προσβασιμότητα και την αναπηρία φανερώνει ότι η ψηφιακή μάθηση δεν μπορεί να εξετάζεται μόνο ως τεχνολογική διαδικασία. Αφορά ταυτόχρονα την επικοινωνία, τη συμμετοχή, την κοινωνική ορατότητα, την υποστήριξη και την ισότητα ευκαιριών.

Σε εκπαιδευτικό επίπεδο, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως συμπληρωματικοί χώροι μάθησης και επικοινωνίας για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και τις μεταπτυχιακές φοιτήτριες. Η χρήση τους δεν αντικαθιστά τις επίσημες πλατφόρμες μάθησης ούτε τον οργανωμένο παιδαγωγικό σχεδιασμό, μπορεί όμως να ενισχύσει την αίσθηση κοινότητας, την ανταλλαγή πληροφοριών και την κοινωνική παρουσία. Ιδιαίτερα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπου η φυσική συνύπαρξη είναι περιορισμένη, οι άτυπες ψηφιακές κοινότητες μπορούν να καλύψουν μέρος του κενού επικοινωνίας που συχνά βιώνουν οι φοιτητές.

Η διαπίστωση αυτή έχει πρακτική σημασία για τα προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Τα πανεπιστημιακά ιδρύματα μπορούν να αξιοποιήσουν πιο συστηματικά τις δυνατότητες των ψηφιακών κοινοτήτων, χωρίς όμως να μεταφέρουν άκριτα την εκπαιδευτική διαδικασία στα social media. Χρειάζεται προσεκτικός σχεδιασμός, σαφή όρια ανάμεσα στην ακαδημαϊκή και την προσωπική χρήση, σεβασμός στα προσωπικά δεδομένα και παιδαγωγική καθοδήγηση. Η δημιουργία επίσημων ή ημι-επίσημων ψηφιακών κοινοτήτων υποστήριξης θα μπορούσε να συμβάλει στην ενίσχυση της επικοινωνίας, ιδιαίτερα για φοιτητές και φοιτήτριες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες συμμετοχής λόγω αναπηρίας, χρόνιου νοσήματος, εργασιακών υποχρεώσεων ή γεωγραφικής απόστασης.

Ιδιαίτερη βαρύτητα αποκτά το ζήτημα της προσβασιμότητας. Η έρευνα έδειξε ότι οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν την προσβασιμότητα ως βασικό εμπόδιο για τα άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Το εύρημα αυτό υπενθυμίζει ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν είναι αυτομάτως συμπεριληπτική επειδή πραγματοποιείται διαδικτυακά. Ένα ψηφιακό περιβάλλον μπορεί να διευκολύνει τη συμμετοχή, μπορεί όμως και να δημιουργήσει νέους αποκλεισμούς, όταν δεν έχει σχεδιαστεί με βάση τις αρχές της καθολικής πρόσβασης. Για τον λόγο αυτό, η προσβασιμότητα πρέπει να ενσωματώνεται από την αρχή στον σχεδιασμό των μαθησιακών περιβαλλόντων και όχι να προστίθεται εκ των υστέρων ως διορθωτική παρέμβαση.

Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι το εκπαιδευτικό υλικό χρειάζεται να είναι διαθέσιμο σε μορφές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από διαφορετικές ομάδες φοιτητών και φοιτητριών. Τα βίντεο χρειάζονται υπότιτλους, τα αρχεία πρέπει να είναι συμβατά με αναγνώστες οθόνης, οι πλατφόρμες να είναι εύχρηστες και οι διαδικασίες αξιολόγησης να λαμβάνουν υπόψη

διαφορετικές ανάγκες. Η προσβασιμότητα δεν αφορά μόνο τα άτομα με εμφανείς αναπηρίες. Αφορά και όσους ζουν με αόρατες αναπηρίες, αυτοάνοσα νοσήματα, χρόνιο πόνο, κόπωση, νευρολογικές δυσκολίες ή ψυχολογική επιβάρυνση, καταστάσεις που συχνά δεν γίνονται άμεσα αντιληπτές από το εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Σε κοινωνικό επίπεδο, τα ευρήματα φανερώνουν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι ανάδειξης και ενδυνάμωσης για τα άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Μέσα από προσωπικές αφηγήσεις, ομάδες υποστήριξης και δημόσιες συζητήσεις, τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν στερεότυπα και να παρουσιάσουν τη δική τους εμπειρία με μεγαλύτερη αυτονομία. Η δυνατότητα αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, επειδή η αναπηρία έχει παρουσιαστεί ιστορικά συχνά είτε μέσα από τον οίκτο είτε μέσα από την υπερβολική ηρωοποίηση. Ωστόσο, η ψηφιακή προβολή δεν συνεπάγεται πάντοτε ουσιαστική κατανόηση. Η έρευνα ανέδειξε ότι οι συμμετέχοντες/ουσες θεωρούν πως η αναπηρία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν παρουσιάζεται πάντα ρεαλιστικά. Αυτό δείχνει ότι δεν αρκεί να εμφανίζεται η αναπηρία στον δημόσιο ψηφιακό χώρο· χρειάζεται να παρουσιάζεται με τρόπο σύνθετο, ανθρώπινο και απαλλαγμένο από στερεότυπα. Η κοινωνία δεν χρειάζεται μόνο περισσότερες εικόνες αναπηρίας, αλλά πιο ουσιαστικές αφηγήσεις για την καθημερινότητα, τα εμπόδια, τις δυνατότητες και τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

Η παρούσα έρευνα αναδεικνύει επίσης την ανάγκη ενίσχυσης της ψηφιακής παιδείας. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες δεν αρκεί να γνωρίζουν πώς να χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε τεχνικό επίπεδο. Χρειάζεται να αναπτύσσουν κριτική στάση απέναντι στο περιεχόμενο που καταναλώνουν και αναπαράγουν, να αναγνωρίζουν στερεοτυπικές αναπαραστάσεις και να αντιλαμβάνονται τον κοινωνικό αντίκτυπο της ψηφιακής επικοινωνίας. Η ψηφιακή παιδεία, επομένως, δεν αφορά μόνο δεξιότητες χειρισμού τεχνολογίας, αλλά και ηθική, κοινωνική και κριτική χρήση των ψηφιακών μέσων.

Για τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, τα ευρήματα μπορούν να αξιοποιηθούν στον σχεδιασμό πολιτικών υποστήριξης των φοιτητών και φοιτητριών. Η ύπαρξη προσβάσιμων πλατφορμών, η ενημέρωση των διδασκόντων για ζητήματα αναπηρίας και χρόνιων νοσημάτων, η ενίσχυση των υπηρεσιών συμβουλευτικής και η ανάπτυξη κοινοτήτων αλληλοϋποστήριξης μπορούν να βελτιώσουν ουσιαστικά την εμπειρία φοίτησης. Η εξ

αποστάσεως εκπαίδευση διαθέτει την δυναμική να ανοίξει δρόμους συμμετοχής, αλλά αυτό προϋποθέτει θεσμική πρόνοια και όχι μόνο ατομική προσπάθεια από την πλευρά των φοιτητών.

Η κοινωνική προέκταση της έρευνας συνδέεται με την ανάγκη αλλαγής της νοοτροπίας απέναντι στην αναπηρία. Η προσβασιμότητα δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ειδική διευκόλυνση για λίγους, αλλά ως δείκτης ποιότητας και δημοκρατικότητας ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Μια πλατφόρμα, μια εκπαιδευτική διαδικασία ή μια κοινότητα που σχεδιάζεται με σεβασμό στην διαφορετικότητα γίνεται τελικά καλύτερη για όλους. Με αυτή την έννοια, η συμπερίληψη δεν είναι περιθωριακό ζήτημα της εκπαίδευσης, αλλά κεντρική προϋπόθεση για μια πραγματικά ανοικτή και ανθρώπινη μαθησιακή εμπειρία.

6.5 Τελικό συμπέρασμα

Η ψηφιακή εποχή έχει μετασχηματίσει ουσιαστικά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι επικοινωνούν, μαθαίνουν και συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της μεταβολής, καθώς επηρεάζουν ολοένα και περισσότερο την καθημερινότητα των πολιτών και ιδιαίτερα των φοιτητών. Η παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι μεταπτυχιακές φοιτήτριες αναγνωρίζουν τον θετικό ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ενημέρωση, στην επικοινωνία και στην ενδυνάμωση ατόμων με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα. Ταυτόχρονα, επισημαίνουν ότι η δημόσια εικόνα της αναπηρίας εξακολουθεί να επηρεάζεται από στερεότυπα και απλουστευτικές προσεγγίσεις, γεγονός που περιορίζει την ουσιαστική κατανόηση των εμπειριών των ατόμων αυτών. Η προσβασιμότητα αναδείχθηκε ως κεντρικό ζήτημα, τόσο στον φυσικό όσο και στον ψηφιακό χώρο. Τα ευρήματα δείχνουν ότι η ισότιμη συμμετοχή δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την ύπαρξη τεχνολογικών μέσων αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο αυτά σχεδιάζονται και αξιοποιούνται.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αξιολογήθηκε ιδιαίτερα θετικά από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, καθώς θεωρείται ότι μπορεί να μειώσει εμπόδια, να προσφέρει μεγαλύτερη ευελιξία και να δημιουργήσει περισσότερες ευκαιρίες πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση. Η δυνατότητα παρακολούθησης σπουδών ανεξάρτητα από γεωγραφικούς,

επαγγελματικούς ή υγειονομικούς περιορισμούς φαίνεται να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα ενίσχυσης της εκπαιδευτικής συμμετοχής. Η μελέτη αυτή επιχείρησε να συνδέσει τρία πεδία που συχνά εξετάζονται ανεξάρτητα μεταξύ τους: τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την αναπηρία. Μέσα από τη διερεύνηση των αντιλήψεων μεταπτυχιακών φοιτητών και μεταπτυχιακών φοιτητριών αναδείχθηκαν τόσο οι δυνατότητες όσο και οι προκλήσεις που συνοδεύουν τη σύγχρονη ψηφιακή πραγματικότητα. Η δημιουργία περισσότερου προσβάσιμων, συμπεριληπτικών και ανθρωποκεντρικών ψηφιακών περιβαλλόντων αποτελεί διαρκή πρόκληση για την εκπαίδευση, την κοινωνία και τους φορείς χάραξης πολιτικής. Η ενίσχυση της προσβασιμότητας, η καταπολέμηση των στερεοτύπων και η αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών προς όφελος όλων των πολιτών συνιστούν βασικές προϋποθέσεις για μια εκπαίδευση και μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμο.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Aichner, T., Grünfelder, M., Maurer, O., & Jegeni, D. (2021). *Twenty-five years of social media: A review of social media applications and definitions from 1994 to 2019*. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(4), 215-222. <https://doi.org/10.1089/cyber.2020.0134>
- Anderson, T., Rourke, L., Garrison, D. R., & Archer, W. (2001). *Assessing teaching presence in a computer conferencing context*. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 5(2), 1-17. <https://doi.org/10.24059/olj.v5i2.1875>
- Boyd, d. m., & Ellison, N. B. (2007). *Social network sites: Definition, history, and scholarship*. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (2000). *Critical inquiry in a text-based environment: Computer conferencing in higher education*. *The Internet and Higher Education*, 2(2-3), 87-105. [https://doi.org/10.1016/S1096-7516\(00\)00016-6](https://doi.org/10.1016/S1096-7516(00)00016-6)
- Greenhow, C., & Askari, E. (2017). *Learning and teaching with social network sites: A decade of research in K-12 related education*. *Education and Information Technologies*, 22(2), 623-645. <https://doi.org/10.1007/s10639-015-9446-9>
- Greenhow, C., & Galvin, S. (2020). *Teaching with social media: Evidence-based strategies for making remote higher education less remote*. *Information and Learning Sciences*, 121(5/6), 331-346. <https://doi.org/10.1108/ILS-04-2020-0138>
- Greenhow, C., & Lewin, C. (2016). *Social media and education: Reconceptualizing the boundaries of formal and informal learning*. *Learning, Media and Technology*, 41(1), 6-30. <https://doi.org/10.1080/17439884.2015.1064954>

Junco, R., Heiberger, G., & Loken, E. (2011). *The effect of Twitter on college student engagement and grades*. Journal of Computer Assisted Learning, 27(2), 119-132. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2010.00387.x>

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). *Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media*. Business Horizons, 53(1), 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>

Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P., & Silvestre, B. S. (2011). *Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media*. Business Horizons, 54(3), 241–251. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2011.01.005>

Manca, S., & Ranieri, M. (2016). *Is Facebook still a suitable technology-enhanced learning environment? An updated critical review of the literature*. Journal of Computer Assisted Learning, 32(6), 503-528. <https://doi.org/10.1111/jcal.12154>

Oliver, M. (2013). *The social model of disability: Thirty years on*. Disability & Society, 28(7), 1024-1026. <https://doi.org/10.1080/09687599.2013.818773>

Santuzzi, A. M., Waltz, P. R., Finkelstein, L. M., & Rupp, D. E. (2014). *Invisible disabilities: Unique challenges for employees and organizations*. Industrial and Organizational Psychology, 7(2), 204-219. <https://doi.org/10.1111/iops.12134>

Tess, P. A. (2013). *The role of social media in higher education classes: A literature review*. Computers in Human Behavior, 29(5), A60-A68. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.12.032>

World Wide Web Consortium. (2024). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2*. W3C. <https://www.w3.org/TR/WCAG22/>

Siemens, G. (2005). *Connectivism: A learning theory for the digital age*. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2(1), 3-10.

Downes, S. (2007). *What connectivism is. Half an Hour*. <http://halfanhour.blogspot.com/2007/02/what-connectivism-is.html>

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Kerr, B. (2007). *A challenge to connectivism*. In T. Hug (Ed.), *Didactics of microlearning: Concepts, discourses and examples* (pp. 5-9). Waxmann.

Garrison, D. R. (2017). *E-learning in the 21st century: A community of inquiry framework for research and practice* (3rd ed.). Routledge.

Ellis, K., & Kent, M. (2011). *Disability and new media*. Routledge.

Goggin, G. (2017). *Digital rights, disability and social inclusion*. Routledge.

Chugh, R., Grose, R., & Macht, S. A. (2021). Social media usage in higher education: A review. *Education and Information Technologies*, 26, 983–999. <https://doi.org/10.1007/s10639-019-10022-7>

Moore, M. G. (1993). *Theory of transactional distance*. In D. Keegan (Ed.), *Theoretical principles of distance education* (pp. 22-38). Routledge.

Anderson, T. (2008). *The theory and practice of online learning* (2nd ed.). Athabasca University Press.

UNESCO. (2020). *Global education monitoring report 2020: Inclusion and education: All means all*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>

United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. United Nations. https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf.pdf

Παράρτημα Α - Ερωτηματολόγιο Έρευνας

1. Email *

2. Η ηλικία σας: *

Mark only one oval.

☐ 18-24

☐ 25-34

☐ 35-44

☐ 45-54

☐ 55+

3. Φύλο: *

Mark only one oval.

- ☐ Γυναίκα
- ☐ Άνδρας
- ☐ Δεν επιθυμώ να απαντήσω

4. Έχετε κάποια αναπηρία ή χρόνιο νόσημα; *

Mark only one oval.

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι
- ☐ Δεν επιθυμώ να απαντήσω

5. Χρησιμοποιείτε social media; *

Mark only one oval.

- ☐ Συχνά
- ☐ Καθημερινά
- ☐ Σπάνια
- ☐ Καθόλου

6. Ποια social media χρησιμοποιείτε περισσότερο; (Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις) *

Check all that apply.

- ☐ Facebook
☐ Instagram
☐ Tik Tok
☐ Youtube
☐ X / Twitter
☐ Other: _____

7. Πιστεύετε ότι τα social media παρουσιάζουν την αναπηρία με ρεαλιστικό και αυθεντικό τρόπο; *

Mark only one oval.

- ☐ Ναι, τις περισσότερες φορές
☐ Μερικές φορές
☐ Σπάνια

8. Πώς θεωρείτε ότι παρουσιάζονται συχνότερα τα άτομα με αναπηρία στα social media; *

Mark only one oval.

- ☐ Δεν έχω παρατηρήσει κάτι συγκεκριμένο
☐ Με ρεαλιστικό τρόπο
☐ Με υπερβολική λύπηση
☐ Σαν "πηγή έμπνευσης" χωρίς να φαίνεται η πραγματικότητα
☐ Με στερεότυπα
☐ Other: _____

9. Πιστεύετε ότι τα social media βοηθούν τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα να εκφραστούν και να νιώσουν μεγαλύτερη αποδοχή;

Mark only one oval.

- ☐ Πάρα πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

10. Θεωρείτε ότι υπάρχει αρκετή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση γύρω από τις “αόρατες” αναπηρίες ή από τα χρόνια νοσήματα, όπως τα αυτοάνοσα; *

Mark only one oval.

- ☐ Δεν γνωρίζω
- ☐ Ναι
- ☐ Όχι
- ☐ Μερικές φορές

11. Πιστεύετε ότι τα social media μπορούν να επηρεάσουν θετικά την ψυχολογία και την κοινωνική σύνδεση ατόμων με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα; *

Mark only one oval.

- ☐ Πάρα πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

12. Έχετε νιώσει ποτέ ότι τα social media δημιουργούν πίεση για μια “τέλεια”
εικόνα ζωής ή καθημερινότητας; *

Mark only one oval.

- ☐ Συχνά
- ☐ Μερικές φορές
- ☐ Σπάνια
- ☐ Ποτέ

13. Ποια θεωρείτε ότι είναι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζουν
σήμερα τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα; *

Check all that apply.

- ☐ Έλλειψη κατανόησης από την κοινωνία
- ☐ Προβλήματα προσβασιμότητας
- ☐ Ψυχολογική πίεση
- ☐ Κοινωνικά στερεότυπα
- ☐ Απομόνωση
- ☐ Δυσκολίες στην εκπαίδευση ή εργασία
- ☐ Other: _____

14. Πιστεύετε ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει
υποστηρικτικά για άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα; *

Mark only one oval.

- ☐ Πάρα πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

15. Μέσα από την προσωπική σας εμπειρία ή παρατήρηση, θεωρείτε ότι η κοινωνία κατανοεί πραγματικά τις δυσκολίες που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα; *

Mark only one oval.

☐ Ναι

☐ Όχι

☐ Μερικές φορές

16. Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να αλλάξει στον τρόπο που παρουσιάζεται η αναπηρία στα social media;

17. Υπάρχει κάποιο προσωπικό βίωμα που θα θέλατε να μοιραστείτε σχετικά με την αναπηρία, τα social media ή την προσβασιμότητα;

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms

Παράρτημα Β - Πίνακες και Γραφήματα Αποτελεσμάτων

Social Media, Αναπηρία και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

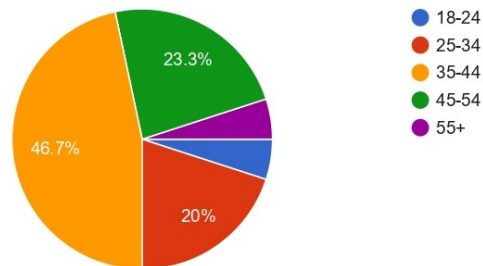
60 responses

[Publish analytics](#)

Η ηλικία σας:

60 responses

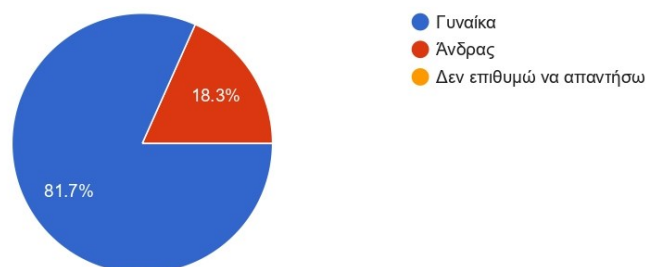
[Copy chart](#)

Φύλο:

60 responses

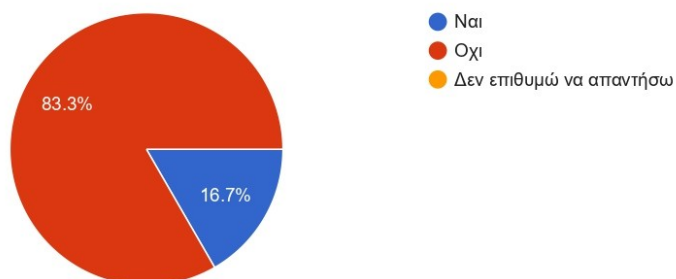
[Copy chart](#)

Έχετε κάποια αναπηρία ή χρόνιο νόσημα;

[Copy chart](#)

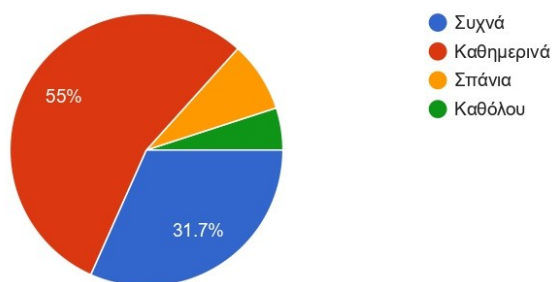
60 responses

Χρησιμοποιείτε social media;

[Copy chart](#)

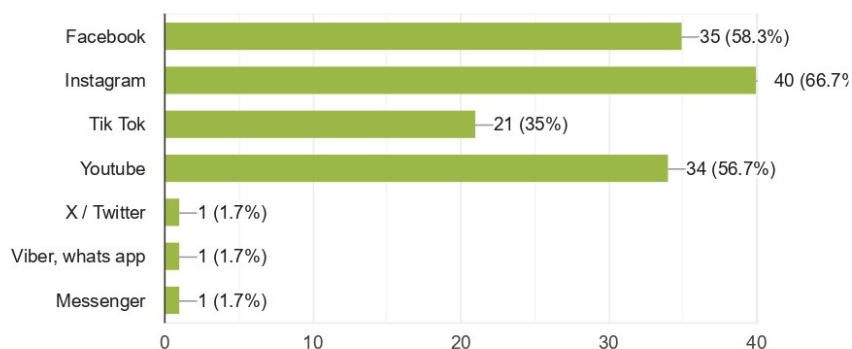
60 responses

Ποια social media χρησιμοποιείτε περισσότερο; (Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

[Copy chart](#)

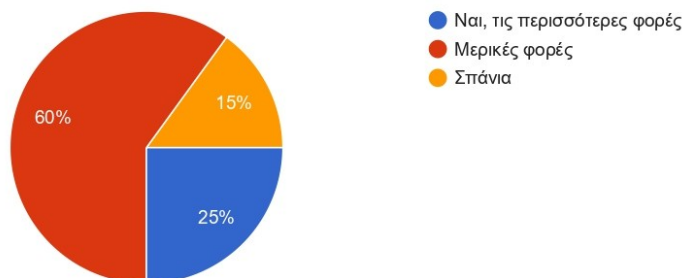
60 responses

Πιστεύετε ότι τα social media παρουσιάζουν την αναπηρία με
ρεαλιστικό και αυθεντικό τρόπο;

[Copy chart](#)

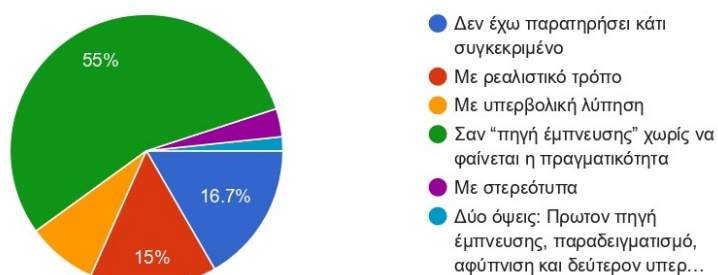
60 responses

Πώς θεωρείτε ότι παρουσιάζονται συχνότερα τα άτομα με
αναπηρία στα social media;

[Copy chart](#)

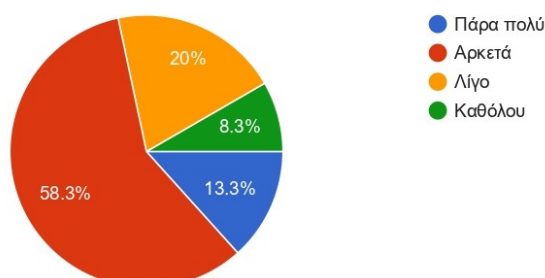
60 responses

Πιστεύετε ότι τα social media βοηθούν τα άτομα με αναπηρία ή
με χρόνια νοσήματα να εκφραστούν και να νιώσουν μεγαλύτερη
αποδοχή;

[Copy chart](#)

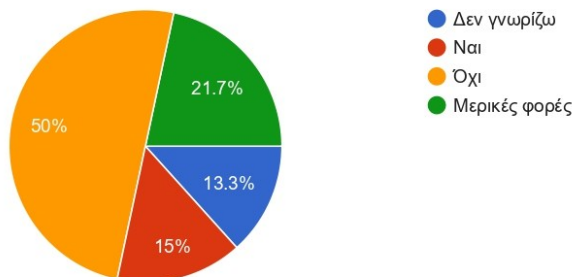
60 responses

Θεωρείτε ότι υπάρχει αρκετή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση
γύρω από τις “αόρατες” αναπηρίες ή από τα χρόνια νοσήματα,
όπως τα αυτοάνοσα;

[Copy chart](#)

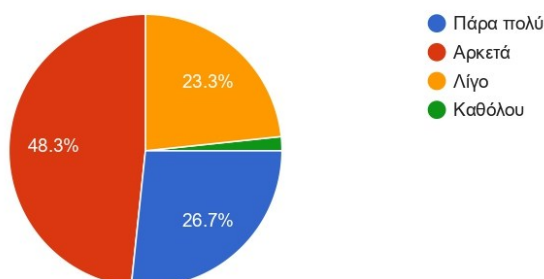
60 responses

Πιστεύετε ότι τα social media μπορούν να επηρεάσουν θετικά την
ψυχολογία και την κοινωνική σύνδεση ατόμων με αναπηρία ή
με χρόνια νοσήματα;

[Copy chart](#)

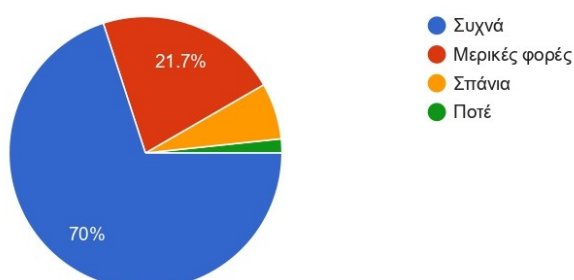
60 responses

Έχετε νιώσει ποτέ ότι τα social media δημιουργούν πίεση για μια
“τέλεια” εικόνα ζωής ή καθημερινότητας;

[Copy chart](#)

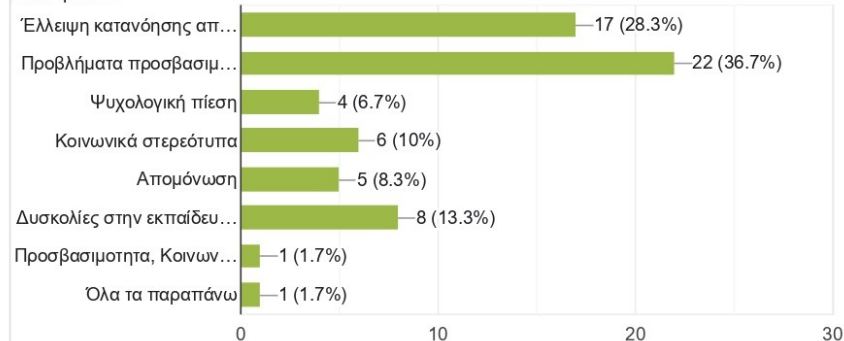
60 responses

Ποια θεωρείτε ότι είναι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζουν σήμερα τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα;

[Copy chart](#)

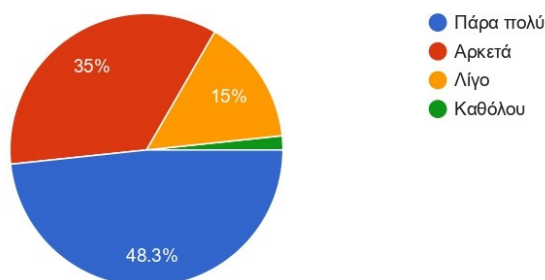
60 responses

Πιστεύετε ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά για άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα;

[Copy chart](#)

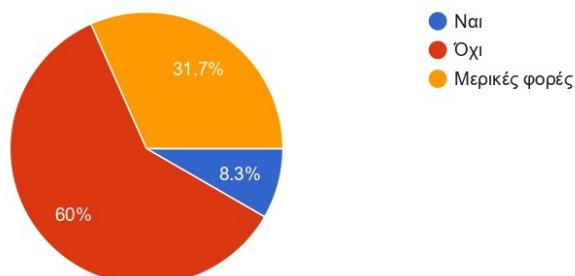
60 responses

Μέσα από την προσωπική σας εμπειρία ή παρατήρηση, θεωρείτε ότι η κοινωνία κατανοεί πραγματικά τις δυσκολίες που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία ή με χρόνια νοσήματα;

[Copy chart](#)

60 responses

Παράρτημα Γ - Ενημερωτικό Κείμενο Συμμετοχής στην Έρευνα

Καλησπέρα σας,

Ονομάζομαι Θεώνη Μπενετάτου και στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας στο ΠΜΣ «Εκπαίδευση και Τεχνολογίες σε Συστήματα Εξ Αποστάσεως Διδασκαλίας και Μάθησης-Επιστήμες της Αγωγής» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, πραγματοποιώ έρευνα σχετικά με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την αναπηρία και την εμπειρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Στόχος της έρευνας είναι να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν την εικόνα της αναπηρίας, αλλά και το κατά πόσο η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά για άτομα με αναπηρία ή χρόνια νοσήματα.

Η συμμετοχή σας είναι ανώνυμη και εθελοντική και τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου διαρκεί περίπου 3 λεπτά.

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή και τον χρόνο σας.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.